

Politikai
röpiratok.

17.

17
116

TÁJÉKOZÁS

A

HAZAI HADRENDSZERRŐL

ALKOTANDÓ

TÖRVÉNYJAVASLAT KÖRÜL.

IRTA

GELICH RICHARD.

PEST,

NYOMATOTT EMICH GUSZTÁV

M. AKAD. NYOMDÁSNÁL.

1867.

TÁRSAS

NYELV-ÉS IRÁSKÉPZÉS

1887

NYELV-ÉS IRÁSKÉPZÉS

Dr. BALLAGI GÉZA.

E L Ő S Z Ó.

Felszólítottunk, hogy közölnék a „Magyarország“-ban néhány hadügyi cikket; meg is tettük, azonban a néhány cikkből lassankint hosszú cikksorozat fejlődött ki. Nehéz ugyanis ily fontos ügynek megvitatását — mely terjedelmes technikai oldalain kívül az államélet minden phasisaiba is oly mélyen belevág — bizonyos meghatárolt korlátok közé szorítani. Bár mennyire össze akarja is ezt az ember vonni: az érdekeltség, mely a tárgy igen fontos voltából keletkezik, s az eszmék természetes menete, mely oly könnyen talál új és új csatlakozási pontokra, magokkal hozzák, hogy a gondolkodó író gyakran tovább menjen, mint eredetileg szándokában vala. Nem azt akarjuk ezzel mondani, mintha talán mi jelen cikkeinkkel e nagy fontosságú kérdés megvitatásának szűk határait általléptük volna; mert hisz akkor kimerítőleg kell vala azt tárgyalnunk: a mi azonban úgy egy cikksorozatban mint egy röpiratban is — lehetetlen. A magunk elé kitűzött feladat mindenek fölött oda volt irányozva, hogy azon elveket megállapítsuk, a melyekre hadrendszerünket kell alapítanunk, ha azt akarjuk, hogy ez ép oly pontosan megfeleljen az észszerű államgazdászati, mint a napjainkban szükséges fokozott harczkészség követelményeinek. Ehhez képest a fennálló hadseregi formákat oly mértékben ismertettük, a mint ez

szükséges arra nézve, hogy az ezen szakban járatlanok előtt előnyeiket és hátrányaikat megvilágíthassuk, az általános hadkötelezettség nagy jelentőségét minden oldalról szemléltessük, az általunk javasolt honvédszervelettel egybekötött törzshadsereg lényegét s a mi viszonyainkra való alkalmazását rövid tervezetben vázolhassuk, s még más fontos mellékkérdésekről is szólánk, hogy azok részére, a kik a hadügy végleges megoldására hivatva vannak, tájékoztatást szolgálhassunk.

Ennyit és nem egyebet tűztünk ki magunk elé, és legnagyobb megelégedésünk s jutalmunk az leendő, ha tán e feladatot hosszabb idejű hadi szolgálatunk s folytonos katonai szaktanulmányaink által szerzett tapasztalatunk segítségével sikeresen oldhattuk meg.

E mellett nem igényeljük — némelyek módjára — magunknak mindjárt azt, hogy mi talán a hadügyi kérdés végleges megoldását illetőleg az egyedül lehetséges utat mutattuk meg; mindazáltal azt hisszük, hogy ábrándos képzelgésektől távol, oly módot javaslottunk, mely a tényleg fennálló viszonyoknak is tekintetbe vételével épen úgy megfelelne a birodalom hatalmi állásának, mint saját biztosságunknak.

Pesten, 1867. május havában.

A SZERZŐ.

I.

Ama hatalmas tényezőknek megszokott kicsinyléséből, melyek napjainkban a népek mivelődésének fejlődési folyamatát siettetik, az európai uralkodó pártokban mintegy azon meggyőződés nőtte ki magát, hogy századunk gyorsan haladó szelleme, mely a népek szellemi és politikai fejlődésének gátlására felállított korlátokat már végkép megingatta: hasztalan fog küzdeni a szuronyok milliónak amaz erős phalanxa ellen, mely a létező nagy monarchiák fenálló hadszervezeteinek teremtménye. Mintha bizony a hadszervezet oly intézmény volna, mely megmaradhat régi állapotában akkor, midőn korunk összes iránya — úgy szellemi, mint anyagi tekintetben — az előrehaladást követi. Az ügyek élén álló férfiak törekvése a tizenhetedik század óta, — mely joggal neveztetetik világrésztünk hadseregeire és ezek hadviselési módjára nézve — a forradalom századának, — egyedül, és csak oda irányult, hogy minél több katona állittassék, és ezek eltartására, fölszerelésére és fölfegyverzésére a népek adóképesége, a mennyire csak lehet, igénybe vétessék. — A nagy francia forradalom, bár új korszakot nyitott is meg a hadszervezetet illetőleg azon fordulat által, hogy az általános hadkötelezettség elvét újra életbe léptette — a mi az első francia császárságnak a harcoképesség legmagasb fokán álló nagy hadseregeit megteremté — mindazáltal ezen eredményből később nem maradt semmi egyéb hátra, csak a pusztánév,

mert az ujoneozási rendszer oly módon hajtatott és hajtatik is még végre, hogy a helyettesítés és kiváltás megengedése által a társadalom egész osztályait kirekeszti a hadkötelezettség alól.

Ezen módszert elfogadták a többi nagyobb államok is: és így emelkedtek a mostani állandó hadseregek a jelen szédítő nagyságra. Hogy a hadseregek nagysága, vagyis inkább a katonák száma nem állott arányban az államok népességével, hogy a nemzetgazdászati annyi erő elvonása által a legérzékenyebben sújtott, hogy ezen munkaképtelenné tett erők eltartása az állam pénztárait kimeríté, és végre, hogy a hadseregek gyarapítása nem mindig történt oly módon, a mely erkölcsi erejökre emelőleg hatott volna: azzal azon férfiak, kik katonai mintaállamokat igyekeztek létesíteni, keveset gondoltak.

Ezen rendszerrel, ha az ily eljárás általában rendszernek nevezhető, elérték az álló hadseregek a „netovább“-at, azaz, azon pontot, a honnét az eredeti népszerű hadszervezethez való visszatérést a kényszerű szükség parancsolja. — Azon idők, midőn gondolni és akarni képtelen tömegekkel is eredményeket lehetett kivívni, a mindinkább növekedő felvilágosodás terjedtével elmúltak; az emberi öntudat érzete a népből a hadsereg soraiba is átment, s ma már a legszigorubb katonai fegyelem is nem ér semmit, ha hiányzik a szellem rugékonysága, a mi valódi nagy eredmények elnyerésére okvetlenül megkivántatik. A legkézzelfoghatóbb tanúságát adta ennek ismételve a két utóbbi évtizedben az osztrák hadsereg, mely különben a legharcziasabb elemekből áll; ez éjszakon egy oly ellenséggel találkozott, mely hasonló körülmények között, már ötven évvel ezelőtt elfordult ama rendszertől, mely majdnem állami lételébe került volt neki, — s az 1798-ki elveket tüzte ki hadszervezési eljárásánál vezérsillagául.

Azon leczke tanulságát, melyet Ausztria a mult háboru alkalmával kapott, minden állam igyekezik önjavára értékesíteni. Az európai hadseregek törekvése, a legjobb lőfegyverek felkutatására irányzott verseny mellett az általános hadkötelezettség népszerűbb elvét involváló alapok reorganisatiója körül csoportosult. — Az északi osztrák porosz háború képezi a bevezetést az európai államok hadszervezeti fejlődésének egyik legnevezetesebb, legjelentékenyebb forduló pontjához. Általános éber vigyázat lépett az eddigi ellenörködés nélküli katonai gazdálkodás helyébe, s nincsen állam, a melynek hiedelme szerint ezélt a legszabadelvűbb és legészszerűbb hadszervezete volt is, hogy jelenleg arra ne gondolna, miszerint jobbitásokat hozzon be. Minden államban előtérben áll jelenleg a hadszervezeti kérdés, — mint a melynek többé vagy kevésbé szerencsés megoldásától függ az állam biztonléte, s nemzetgazdasági és pénzügyeinek jóra való fejlődése elannyira, hogy mindenütt teljesen igénybe veszi a fenforgó napi kérdések ezen legfontosabbika — a hol miként valósíthatásának alkotmányos tárgyalása nincs kizárva, — az egyes törvényhozó testületek tevékenységét.

Mennyivel inkább kell tehát ennek minálunk történni, a hol e fontos ügy teljes horderejével azon pillanatban lép az országgyűlés elé, melyben ennek meg kell erősítenie visszaállított alkotmányunk alapját s garantiákat teremtenie a haza biztosságára nézve, ugy benn, mint künn. Ez kizárólag egy, a mi összes viszonyainknak megfelelő védelmi törvény alkotásától fog függeni, s ettől viszont alkotmányos befolyásunk foka, hadszervezetünk jövődő alakítására és tovább fejlődésére nézve.

Az e tekintetben nemzeti kormányunk által előterjesztendő javaslat természetesen a jelen kor minden követelményeinek meg fog felelni, hogy oly haderő létesülésének

alapját képezhesse, a mely a béke idején kimélt és minden irányban kielégített népnek valódi kifolyása lévén, hatalmas védbástyájául szolgáljon a kül- és belbiztonságnak.

Ily körülmények között földolog egy oly védrendszer feltalálása, a mely mind az új észszerű államgazdászati, mind az új tökéletes harczkészség minden követelését kielégítse. — Ily védrendszer kipuhatólásához akarunk azért mi is gyöngye erőnkkel járulni; e czélból a fenálló hadszerkezeteket röviden megvitadni, és ezeknek párhuzamos egymásmellé állítása által kitüntetni, — ami a mi viszonyainkhoz egyáltalában legalkalmasb, — végre pedig nézeteinket szembeállítani a bécsi kormány tervezetében foglalt határozmányokkal.

II.

Sem a folyton haladó mivelődés és élénk közlekedés, melyre a népek egymással vetekedve léptek, úgy a szellem, mint az ipar és nemzetgazdászati terén, sem a közeli érintkezés, melybe őket a mindig emelkedésben levő communicationalis eszközök hozták; sem — végre — korunk humanistikus alapelvei nem képesek megkisebbiteni — annál kevésbé eltávolítani — azon okokat, a melyek a háborúkat idézik elő, s az államok és népek biztositására különös intézményeket tesznek szükségessé.

Ez intézmények elseje, a melyen valamely állam hadképessége alapul, a fegyveres hatalom. Ennek alkotási módjától pedig függ leginkább értékének több, vagy kevesebb volta. Az általános népfölgyevezésen kívül, a mely a maga tökéletes tisztaságában csak Helvétországban nyert teljes kifejezést, — az európai államokban a

védő jelenleg vagy toborzás, vagy ujonezozás útján szereztek meg. — mely utóbbi mód ismét általánosra, vagy föltételesre oszlik, ahhoz képest, a mint az általános hadkötelezettség elve szigorúan alkalmaztatik, vagy pedig a helyettesítés és kiváltás megengedése által gyengítetik. A fegyveres erő gyűjtésének módjai szerint mai napság a következő formájú hadseregek állanak fenn: I. A néphadsereg (Militzheer). II. A törzshadsereg (Cadreheer), honvédrendszerrel. III. A sorozott hadsereg s IV. a toborzott hadsereg.

A néphadsereget, mint mondtuk, egyedül Helvétia-ban találjuk teljes kifejelettségében, s védelmi haderőképen — az állandó hadseregek mellett — még némely államban, például Angliában. Az állandó ujonezozott hadseregnek a néphadrendszerhez való átmeneti formájaúl tekintendő a honvédrendszerrel egybekötött törzshadsereg, oly módon, a mint azt a maga tökélyében Poroszországban feltaláljuk. A tiszta sorozási hadsereg, a mely minden népszerű elemet kizár, s a fegyveres erőt a polgári társaságtól egészen elkülönzött kaszt gyanánt tünteti föl: képezi a maga nagy társadalmi és nemzetgazdászati rossz oldalával, az ugynevezett nagy katonai államok haderejét. A toborzási hadsereg, a középkor ezen egyik reminiscenciája, legtisztább formájában már csak Angolországban létezik, mindazáltal azon különbséggel, hogy ott ezen hadsereg nem idegen zsoldosokból, a kik hajdan más államokban az elnyomás eszközeiül használtattak — hanem benszülöttekből alakítatik és egészittetik ki oly országban, a hol, mint Angliában, a korlátlan egyéni szabadság uralg: az alattvalók személyéről az állam nem rendelkezhetik, s ehhez képest az ország haderejét csak az általános népfölfegyverzés, vagy toborzás által lehet előteremteni. Miután azonban a néphadrendszer — mely

háborítatlan existenciáját csak a nagyhatalmak féltékenységeinek és sajátos territorialis helyzetének köszönő Schweitzot intensív védelmi erővel látja el — az angol nagyhatalmasságnak, mely roppant terjedelmű tengerentúli birtokok ura, és gyakran kénytelen activ politikát folytatni, nem nyujthat kielégítő küzderőt: nem marad tehát egyéb hátra, mint, hogy Angliának a toborzási hadsereget kell támadó erő gyanánt — a véderőt szolgáló néphad- és önkénytes sereg mellett — fentartania. Hogy egy oly nemzeti toborzott hadsereget, mint a minő az angolországi, nem lehet ugyanazon szempontból megítélni, mint a feudális kor zsoldos seregeit: magától értetik; s ha mégis élünk e megjegyzéssel, ezt csak azért tesszük, minthogy az „International-Revue“ 1866. októberi füzeteiben Rüstownak, az ismert katonai írónak, az angol hadseregről írt oly állítására találtunk, mely az angol hadszervezet nemtudásáról tanuskodik, s bizonyosságaul szolgál annak, hogy a mindentudóságot nem mindig méríthetjük könyvekből. Hogy a különben érdemes írónak az angol hadszervezetről és angol viszonyokról való félszeg ideáit a legvilágosabban feltüntessük: csak azt akarjuk megemlíteni, hogy ő a pusztán szilárd védelmi erőt képző angol önkénytes hadsereget, utánzásaul állítja a Garibaldi-féle önkényteseknek, a kiknek támadó feladatuk volt.

De egyébként is mikép lehet összehasonlítani egy kalandos természetű időleges katonai intézményt az oly komoly és állandó angol önkénytes hadtestekkel, melyek egész Angliában el vannak terjedve, s a melyek a francia ezredeknek az 50-es évek elején kiadott fenyegető adresse-iknek köszönik eredetöket.

Nagyon is el kellene térnünk fejtegetéseinknek egy jóra való hadrendszer kipuhatólására irányzott céljától,

ha tüzetesen ki akarnók mutatni, hogy az angol hadserevet, névszerint a krími háború óta, egészen másképp van alkotva, mint azt Rüstow előadja. Hogy a toborzott hadseregnek, a mint az Angliában, az állandó hadsereg fenntartásának szükségessége s a teljes mérvű egyéni szabadság uralkodása folytán létezik, ott fenállnia kell : magától értetik ; a continentalis államokban azonban, — nem is tekintve a toborzási rendszernek, mint a hadsereg kizárólagos alakítási és kiegészítési módjának elvetendő voltát, a mai hadviselés mellett, mely az állam haderejének szellemi, anyagi, és számbeli tekintetben való minél nagyobb kifejtését megkívánja, — nem lehet arról többé szó, — és nem is alkalmaztatik már a háborús időkben sem egyébre, mint kiegészítő mód gyanánt, a solid tartalék-rendszerre nem támaszkodó hadsereg lézagainak betöltésére, vagy az ugynevezett szabad csapatok alakítására.

A fentebb mondottak után, azt hisszük, nem kell több szót vesztegetnünk a toborzási hadseregére ; átmegyünk azért a többi fenálló hadseregi formákra. Mi mindenestre a nép-hadat találjuk a legézszerűbb védszerkezetnek, mint a mely az általános hadkötelezettség, általános népfelfegyverzés, és általános katonai képezés fogalmait foglalja magában. E rendszer béke idején a csorbitatlan népcrőnek a polgári tevékenység minden terén való legteljesebb kifejtését megengedi : a veszély napjaiban pedig minden fegyverfoghatónak kötelességévé teszi a közjóllét érdekébeni harczra szállást. A hadi szolgálat nem privilegizált kézművesség, hanem megtisztelő kötelesség, a melynek teljesíthetése alól minden oly polgár kizáratik, a ki valami becstelenítő dolgot vitt végbe.

A néphadrendszer azonban — mely Schweicznak belterji véderőt szolgáltat — nem képezhet kizárólagos hadseregi formát más állam számára, ama nagy fegyver-

tárban, a melyet a jelen Európa képvisel; mi csak eszményül tekinthetjük azt, és a nagy birodalmak által fenntartott roppant hadseregekkel szemben azon észrevétellel kell megelégednünk, hogy ezek hadszerkezetüket, korunk társadalmi és nemzetgazdasági követelményeinek megfelelőbb alapra törekedjenek, nagyobb részben, fektetni, — és hogy oly intézmények lépnek életbe, a melyek a védelmi erő alakjában a néphadrendszerhez közelednek. A nép-had merev ellentéte a tisztán sorozási hadsereg, a mint az az abszolút államokban fennáll, a melyek távol attól hogy a népet fegyvereznék föl, ellenkezőleg, a nép ellen fordítják a fegyvert. Az ily hadseregek hivatása, hogy tudniillik be- és kifelé működjenek: föltételezi roppant nagyságukat, a mi még is ritkán elegendő háborús időkben: miután ily hadseregeknek nincs meg azon védelmi erejük, mely a népből kell, hogy kiinduljon, és ennek folytán saját országukat is megszállva kell tartaniok. Az ily hadrendszer absorbeálja béke idején az ipari és nemzetgazdasági tevékenységre fordíthatandó legjobb erőket; fentartása iszonyú pénzszegeket emészt föl; a népszaporodásnak nagy mértékben utjában áll; megnehezíti az értelmiségnek a hadiszolgálatba való bevonását, és mint-hogy az állam biztosságát egyedül az ugynevezett „nagy katonai családra,” mint ódon előítéletekben elfogult hadfiak az ily hadsereget nevezgetni szeretik, ruházza: nem szolgál oly hatalmas támaszul, a milyenül szolgálnia kellene. Ha ugyanis a katonai családot az a szerencsétlenség éri, hogy megverik, az egész állam meg van verve, a nélkül hogy haderejét teljesen kifejthetné. Egy szóval: egy szerencsétlen esetleg által az egész állam-működés egyszerre elszibbasztatik, sőt maga az állam is megsemmisülhet. Azon meggyőződés, hogy az ily védrendszer az új kor követelményeinek egyáltalában meg nem felel: min-

dentűt érvényre jutott immár. Hogy mily gyakorlati eredményeket szűlt ezen meggyőződés az egykori abszolút katonai államoknál, összehasonlító fejtegetéseinkben a hadseregszervezetek technikai részébe való behatolás által később fogjuk kimutatni.

Ma csak a fenálló hadseregi formák közötti elvbeli választáson kell általesnűnk, és ez, előrebocsátott észleleteink után, nem lehet nehéz dolog. Nevezetesen a két véglet közül — értjük a néphadrendszert, mely napjainkban kizárólag védelmi erőt képvisel, s csupán oly állam által fogadtathatik el, mely passiv politikát követ. továbbá a tisztán sorozási hadrendszert, a mely viszont pusztán tartalékul szolgáló védelmi erő nélküli támadó erőt képez — tehát e két ellentétes hadrendszer közül ma g á b a n egyik sem illehetik viszonyainkhoz; nekűnk oly hadrendszert kell választanunk, mely e két előbb leirt systemának összeegyeztetéséből támadt. A honvéddrendszerrel egybekötött törzshadsereget (Cadreheer mit Landwehrsystem) értjük. Ez béke idején a néperő legnagyobb kíméletét teszi lehetségessé: háború idején pedig ugyanannak lehető legnagyobb mérvű kifejtését az állam céljának elérésére. Támadó és védő erő összhangzólag egyesűlnek e rendszerben, s az államműködésnek minden irányban megadják a kellő nyomatékot. A midőn azért ezen hadrendszernek elvbeli elfogadását javasoljuk, s fen tartjuk magunknak előnyeinek részletes fejtegetését: korántsem törekszűnk a porosz rendszernek tán pusztá majmolására, hanem egy oly hadrendszer ajánlására, mely a poroszéval azonos alapokra fektetve, egyszersmind a mi saját nemzeti viszonyaink összeségének is tökéletesen megfelel.

III.

Előbbeni cikkünkben, a fennálló hadseregi formák rövid megvitatása után azon hadszerkezet elfogadását ajánlottuk, mely az újabb kor igényeinek leginkább megfelel, s a honvédszerkezettel ellátott törzshadseregben leli ki nyomatát. Ez után ama nagy előnyöket akarjuk közelebb-ről szemügyre venni, melyeket e rendszer minden irányban nyújt. De hogy ennek előnyeit jobban kiemelhessük: szükségesnek véljük előbb a fennálló tisztán sorozási hadseregek hátrányait kissé közelebb-ről megvilágítani.

Távol vagyunk attól, hogy az ily sereg ellentállási képességét kicsinyleni akarnók. Azon nép miveltiségi fokozata, a melynek fiaiból az ily hadsereg alakittatik, e népnek kisebb, vagy nagyobb harcziás szelleme, s végre annak nemzeti egysége — vagy kevert nemzetiségű állománya — azon tényezők, a melyek a sorozási hadsereg becsét legfőképen határozzák. Ehhez képest az ezen rendszeren alapuló francia hadsereg, az új kor minden háborújában nagy túlsúlyban létét tüntette ki mindazon hadseregek fölött, a melyekkel megmérkőzött, — mivelhogy intelligens, igen harcziás szellemű és dicsvágyó nemzet fiaiból áll, oly nemzetéből, mely mihelyt kültámadásra vezéreltetik: a dicsőség ragyogása hamar elfeledteté vele hazájának politikai nyomorát. Ezen előnyökhöz még jó vezérlés is járul — a mi egyébiránt intelligens elemekből álló hadseregnél sohasem is szokott hiányozni — továbbá kitünőleg gyakorlati hadi iskolák, s a jó altiszteknek és az ugynevezett ex professo katonáknak nagyobb számban való megtartása a szolgálatban, a mi a helyettesítések és kiváltásokból befolyó összegek czélszerű hovatartása által tétetik lehetővé.

Azonban mindazon kedvező viszonyok, a melyek Franciaországban a pénzügyi, nemzetgazdászati és társadalmi élet szempontjainak mellőzésével, még lehetségessé is teszik ily rendszer fentartását, — mindezen kedvező viszonyok, mondjuk, nem képesek annak hátrányait ellensúlyozni. Miután a második francia császárság a népfőlegyverzésnek minden oly nemével fölhagyott, mely, mint a nemzetőrség és mozgóőrség (Mobilgarde), szabadságellenes belpolitikával össze nem fér: irányadó activ külpolitika üzésénél — a mint már az a praetorianismus-hoz illik, — csupán álló hadseregére lőn utalva, s szervezett védelmi ereje hiányában nem tudá ama hatalmas támadó erőt sem kifejteni, a melynek kifejtésére a francia nemzet különben képes. És ezen körülményekből fejthető meg Napoleon oly fölötte óvatos politikájának alapja, a ki, midőn hatalmának tetőpontján áll vala is, az egykori szent-alliance szétromboltsága, s nyílt és titkos szövetségársai daczára, az általa viselt háborúknak a helyhez kötöttség szűkre mért határain túlra való bármily terjeszkedését gondosan kikerülni volt kénytelen. Napoleon így járván el, mindenesetre bölcsen cselekedett, mert erejét nem becsülte túl, a mi által még nagy eredményeket is ért el; mindazáltal Franciaországnak, hogy domináló állását megtarthassa, oly hadrendszerre volna szüksége, mely a maga — ez által teljes erejét kifejthető — táborozó hadseregének hatalmas tartalékját valamely népszerű intézményben bírja. Ennek belátására Franciaország csak az olyannyira félreismert porosz hadrendszer fényes eredményeinek láttára jutott el. Mit tőn aztán a harcok netalán fenyegető veszélyének megelőzésére, vagy inkább sértett dicsvágyától indítatva? később fogjuk előadni; csak azt kell még előbb kimutatnunk, hogy azon bajok, a melyek a tisztán sorozási hadseregből erednek, Francia-

országban is élesen előtérbe léptek, a hol pedig eme rendszer a legszerencsésebb körülmények között létezik.

Mindenckelőtt utalunk Franciaország igen kedvezőtlen népesedési mozgalmára, a mire bizony nagyon megvan a maga rossz hatása a néperőt nem kímélő sorozási hadrendszernek is. Franciaországnak úgy keleti és nyugati megyéiben, mint központján, az 1852–57-ik években a népesség száma úgyszólván ijesztőleg csökkent; úgy, hogy a népszaporodás természetes folyamához arányítva, nem kevesebb, mint nyolczszázezer lélekkel hanyatlék ott a népszám-emelkedés. 1854-ben az elhaltak száma fölülmulta a születettekét. S a legutóbbi évtized alatt nem sokat javult Franciaország népesedési aránya; — sőt a népesedés csökkentével a földművelés is hanyatlott. Sokat lehetne erről szólani, a mi azonban inkább a nemzetgazdaszat föladata. Csak azt említjük még meg tehát egyedül, hogy Franciaország tekintélyes összeget tevő státusadósságát is jó részben hadseregének és háborúinak köszönheti.

Készakarva tüntettük fel a sorozási hadrendszerrel bíró államok közül épen ezen legkedvezőbb állásu ország viszonyait, — mivel azt hisszük, hogy ezáltal a mi saját álladalmunk viszonyainak vázolásától egészen föl vagyunk mentve; igen is jól ismerjük ezeket mindnyájan, s következményeit sokáig fogjuk nyögni. A lényeges különbség mégis abban áll, hogy Franciaország ama bajokat könnyebben elviselheti: mert oly hadsereg felett rendelkezik, a mely értelmiséggel és önézettel bíró, harczszomjas és diadalkoszorús, — mig Ausztria az újabb korban mit mutathat föl egyebet megveretéseknél?! Igen, mivel a különben legjobb harczy elemekből álló osztrák hadseregbe, a fenállott sorozási rendszernél fogva, épen az erkölesileg úgy, mint physicailag gyöngé emberek

nagy számmal jutottak be, az értelmiség ellenben távol maradt a hadi szolgálattól; a seregben az intelligencia fejlesztésére, valamint a férfiúi értelmes önmunkálkodásra semmi gond sem fordított; a jó altisztek képzése és megtartása igen meg volt nehezítve, és sem ezek, sem a tisztek nem voltak önálló cselekvésre s kezdeményezésre szoktatva. Egyszóval: az osztrák hadsereg gépies dressura befolyása alatt szenved vala; hiányzott életető lelki ereje, a mit a puszta zászlóesküvel — habár ez a katonát mechanice a halál torkába terelheti is — bizony, soha nem lehet pótolni!

A nagyobb részben ily katonaságból álló hadsereg a legjobb esetben megteszi ugyan kötelességét, — de többet aztán nem is. Ha pedig jó vezérlettel sem bír, s jól szervezett tartalékrendszerrel, — mely a népszerű védelmi erőben kell, hogy elérje tetőpontját: úgy oly ellenséggel szemben, mely fölötte szellemi túlsúlylyal bír, és öntudatos, még védelmi háborúban sem képes hathatós ellentállást kifejteni. Egyáltalában elmúlt már az az idő, mely a tisztán ex professo katonákból álló hadseregek kora volt; az ily seregek papiroson igen sokat mutatnak ugyan, de a csatatéren nagyon hamar szétmállanak. — Először is, nincs oly állam, mely képes volna az ily katonák százrezreiből álló hadsereget fenntartani, a kik csak zsoldjaik fokozatos nevelése és későbbi ellátásuk biztos reménye által tarthatók meg a hadi szolgálatban; másodsor a mai hadviselésnek a nagy közlekedési eszközök és a lőfegyverek tökéletesítése folytán bekövetkezett gyorsasága mellett: zsoldos seregek képzése a háborúkra, úgy mint azelőtt történt, ma már nem is képzelhető. A régi ex professo katonák helyére — a kik a katonáskodást életpályájuknak tekintették, s a kiket az ezelőtti idők hosszúra terjedett hadi szolgálati évei és hosszadalmas háborúi szük-

ségképen kifejtettek — mai napság már olyanok lépnek, a kik értelmiségök s ügyességök által pótolják ki tapasztalásaik hiányát, s kiknek morális rugók által ösztönöz-
tetik tetteirejök.

Ez azonban csak az általános hadkötelezettség elvének alkalmazása s az általunk javasolt hadrendszer elfogadása által válhatik ténynyé, a miről bővebben szóland
jövő ezikkünk.

IV.

A honvédrendszeres törzshadsereg az erős és tartós küzderő minden föltételét magában foglalja. A támadó erőben, melyet a sorkatonaság képvisel, s a védelmi erőben, melynek a honvédrendszer képezi hatalmas támaszát, az állam minden harczképes ereje oly tökélyes tagozatban nyilvánul, hogy ennek egyes izei egymást kölcsönösen kiegészítik. E rendszer mindenekelőtt a legolcsóbb is; kizárja a nagy álló seregek fenntartását a béke idején, és ezáltal kiméli az állam pénztárát s a népgazdászat legbecsesb tényezőjét: az egyéni productiv erőt; lehetőségessé teszi az értelmiségnek nagyobb mérvű bevonását a hadi szolgálatba, és az összes haderőnek gyors és lehető legszélesebb kifejtését engedi valósítani az állam czélja elérésére, még pedig sokkal csekélyebb költséggel, kívánjon bár ezen cél akár támadó, akár védelmi harczot.

E rendszer lényege: takarékoság, béke idején a honpolgárok kiméltése, értelmes és önzérzetes hadsereg létrehozása, s a fegyverfogható erők teljes harczkészsége és lehető legnagyobb mérvű kifejtése, hogy az állami működésnek minden irányban meg lehessen adni a kellő

nyomatékok. E rendszer megvalósításának első feltétele az általános hadkötelezettség behozatala. Tudjuk, hogy ez a szó polgártársaink sok ezreinek fülében nemcsak hogy nem kellemesen hangzik, sőt, hogy néhány hónappal ezelőtt páni félelmet költött az egész birodalomban. Nem nézhettük volna más körülmények között pirulás nélkül: mint siettek mind a vagyonos, sőt számos kisebb módú apák is fiaikat ezen kötelesség alól kiváltani, a midőn az általános hadkötelezettség kihirdetésekor a megválthatásra nézve bizonyos határ-idő tűzetett ki. Fájdalmas benyomást tőn reánk a kirivó ellentét, mely am az egykori, és ezen idők között mutatkozott. A kkor a szülőket erővel is odahagyták gyermekeik, hogy vagy az ágyuk mellett tegyenek szolgálatot, avagy lóra vetve magokat, a vitéz huszárok soraiban küzdjenek; most az apák futottak a városházára, hogy gyakran még csecsemőnyi gyermekeiket is kiváltsák, egy oly kötelesség alól, a melytől ezek magokat később szégyen nélkül vissza nem huzhatják. E tüneményben oly nemzetnél, melynek lovagias szelleme közmondássá vált: az igen könnyen megfogható okok daczára is — volt valami elszomorító. Hogy ez azonban nem lehetett erkölesi hanyatlás következménye: magától értetik. E tünemény okai a hadseregi viszonyokban gyökereztek s nem is fognak mindaddig elhárítva lenni, míg ez említettük viszonyok alapostól meg nem változnak.

Politikai tekintetben kiküzdjük a szerencsés fölemelkedhetés terét: a dolgok természetes fejlődése mellett a katonai emelkedés sem maradhat el. Hogy a hadi szolgálatban a társadalom minden osztályai egyiránt bevonásának, ennek fő feltételei: 1) hogy a hadseregbeli szolgálat, a maga teljes tisztaságában, tisztességnek tekintet-

hessék; ennél fogva ki kell irtani a hadseregből a nem méltó embereket — amint ez más államokban történik — továbbá kőborló tolonczokat büntetés gyanánt az ezredbe be nem osztani. 2) A katonákkal korunk humánus gondolkozásmódjának megfelelőleg kell bánni, — a mire némi csekély kezdeményezés már tétetett a botbüntetés korlátozása által. 3) Az álló hadseregbeli szolgálat idejének, a katonának a különböző fegyvernemek forgatásában való begyakorlására szükséges idő minimumára kell leszállítatnia. 4) Oly művelt emberek számára, a kik hivatásukul akarják tekinteni a katonai pályát, s kizárólag erre áldozzák magukat: nyitva kell lenni az előmenetel sorompóinak. 5) A szolgálatképtelenné váltaknak becsületes ellátás biztosíttassék.

Ha mindezek megtörténte után komolyan fog vétetni az általános hadkötelezettség behozatala — és pedig nem azért, hogy az álló sereg ezreinek száma a lehető legmagasbra emeltessék: hanem, hogy egy népszerű védelmi erőre támaszkodó kemény hadsereg alapíttassék meg — akkor, nem fogja senki elviselhetlen tehernek tekinteni a katonakötelezettséget.

Minden átmeneti dolognak s állapotnak megvan a maga nehézsége, s különösen ott, hol hagyományos előítéletekkel kell szakítani; így a régi katonai államról való átmenetel is a jelen világhelyzet által föltételezett modern katonai államra nem oly könnyű. Az eddigi izolált hadsereg azt hiszi, hogy előjogokat ad fel, midőn egy oly egyenjogú katonai intézményre kellend támaszkodnia, mely népszerű elemekből kell hogy álljon; ez utóbbi elemek viszont attól tartanak, hogy elvégre is fel kellend olvadniok az álló hadseregbe — a milyen formában az jelenleg létezik; s innét az általános hadkötelezettségtől való félelem. Mit jelent ez? mily elvekben gyökerezik?

és minő horderővel bír? Ezek oly kérdések, a melyekre meg kell felelnünk, mielőtt az általunk ajánlott hadrend-szer lényegébe behatolnánk.

Általános hadkötelezettség alatt értjük valamely állam minden harczképes polgárának oly kölesönös lekötelezettségét, hogy bizonyos meghatározott idő tartamára magokat az állannak kül- és belellenségek ellen való védelmére hadi szolgálatra szánják, s a közjó oltalmára egyesült erővel sikra szállnak, ha ennek érdeke akár háboruindítást, akár erős védő harezot kíván. Mi is lehetne már szentebb kötelesség, mint a védtelen nép oltalmazása, legdrágább kincseinek, hazája területi épségének, a polgári iparkodás alkotta művek és intézményeknek, s végre a nemzeti becsületnek sértetlen megóvásában! Hogy ezt a kötelességet ne kizárólag csak a legszegényebb néposztály, hanem valamennyi fegyverfogható honpolgár egyiránt teljesítse: az nem csupán az összesnek fekszik jól értett érdekében, de azon minden jóra való állambau elismert demokratiai elven alapszik, miszerint minden polgárnak egyforma részt kell venni valamennyi jogban és kötelességben.

Tételünkkel e fontos kérdésnek csak jogi oldalát világítottuk meg, de megvan annak társadalmi nagy jelentősége is.

Ezen elvnek szigorú keresztülvitele az általunk javasolt hadrendszer elfogadásánál azonos a régi katonai állammal való teljes szakítással, a melyben a végczélját minden törekvésnek az képezte, hogy egy kaszt, melynek akarata az államszervezetre nézve határozó, mindennek elébe tétessék; elvünk mellőzése azonban szükségessé tenné ezen kaszt fentartását. Ha ennek tömege — mint az a helyettesítés és megváltás megengedése mellett más-ként nem is lehet — a nép legszegényebb részéből való,

mely különben is érzi szomorú helyzetét a vagyonosokkal szemben: úgy a kizárólag ennek vállaira rakott azon teher, hogy a kellemesebb viszonyok közt élőknek is nekik kell megoltalmazniok, sőt esetleg érettük életököt is kockára tenniök, csak ezen kasztnak a társadalom elleni ellenséges elemmé alakulását mozdíthatja elő.

Voltak katonai államok, melyek hódítási háborukból keletkeztek, de voltak olyanok is, a melyek a nélkül állottak elő, hogy a létezésükre okvetlen szükséges előzményekkel bírhattak volna, s csupán egy hajdan harcziás nép elpuhulásának köszönik eredetököt.

Mi az elpuhulástól, hála Isten, mentek maradtunk: hisz a nélkülözések iskolájában nevelkedünk föl; azonban az elvet, oly okokból, melyek azelőtt keletkeztek, s idővel bizonyosan teljesen meg fognak szünni, nem szabad feladnunk, sőt teljes érvényre kell juttatnunk. Ezáltal sokkal jobban fogunk gondoskodni úgy saját biztonságunkról, mint az államéról; szegény sorsú polgártársaink önértetét és erkölcsösségét emelendjük, s a társadalom különböző osztályai között közeledést hozunk létre.

Sokan vannak, a kiknek a löporszaggal és puska-hordozással való megismerkedés kilátásba helyezése bizonyára nem igen fog tetszeni: mivel hogy kényelmes, szobai élethez vannak szokva. Ezt felfoghatjuk. Poroszországban is fordultak elő — mint majd másutt előhozandjuk — 50 évvel ezelőtt az általános szorongattatás daczára, a lelkesedés mellett szomorú tünetmények is: de így megy ez minden kezdetnél. Ha egyszer az elv érvényre jut: akkor a vélt szigor is, mely annak keresztülvételét sokaknál kíséri, a kötelezettség egyforma alkalmazása által gyengülni fog; azon meggyőződés, hogy ily rendszer észszerű szervezettel, az álló hadseregbeli mérsékelt szolgálatidővel és az egy évre beálló önkénytesek

intézményeivel egybekötve, nem elviselhetlen teher: nem sok idő múlva általánossá leend.

Az általános hadkötelezettség nagy előnyeit a népnevelésre, s a hadsereg szám és minőség szerinti emelésére nézve, jövő cikkünkben fejtegetendjük.

V.

Kiemeltük már az általános hadkötelezettség nagy jelentőségét nem csupán hadseregünk reorganizációjára és kifejtésére, hanem az egész államszervezetre nézve is. Most tehát ezen elv egyéb fontos előnyeit fogjuk kitüntetni.

Hogy az alsóbb néposztály önérzete és erkölcsisége azáltal emelkedik, ha tagjai közt más műveltebb osztályiak minél többen szolgálnak a seregben, mondtuk. Azonban az időleges katonai szolgálat a sorozási hadseregekbeli hosszas szolgálattal, a mely az illetőt egészen kiragadja polgári viszonyaiból, és sok esetben erkölcsileg s physicaileg elnyomorítja, — egyáltalában is ellentétben áll, és az egészre jóltevőleg hat. A sorkatonaságnál töltendő rövidre szabott szolgálati idő a munkás osztályba is átviszi a rendszeretetet, pontosságot és fokozott tevékenységet. Lám Poroszország, a gazdag iparu Poroszország minő munkaerővel rendelkezik, és mily jeles ügyvezető osztály állott elő rövid ideig tartó katonai iskolájából! A hadi gyakorlatok továbbá a nép physikai kiképezésére is a legjobb befolyást gyakorolják, míg másrészt a morális rugókat és a lovagi tulajdonságot is emelik azok, a mi a népnek a magán életben is hasznára válik s megalapítja harciasságát. Hogy az általános hadkötelezettség természetes következményei azon aggodalmakkal, a melyeket nálunk erre nézve táplálnak, mennyire ellentétben állanak, mielőtt ezt, az aggodalmakat katonai szempont-

ból megezáfolva kimutatnók: előbb ugyanezt nemzetgazdászati szempontból is meg akarjuk kísértetni.

Nálunk az emberek azon téves véleményben vannak, hogy az általános hadkötelezettség az egész polgári ipartevékenységet szükségképen kell, hogy meggyengitse. Ez onnét ered, mivel a legtöbbben úgy képzelik a dolgot, hogy nem egyébről van az általános katonakötelezettségnél szó, mint hogy az összes fegyverfogható nép erővel katonai ruhába bujtattassék, hogy ezáltal polgári hivatásától elvonatva, életének legszebb részét a katonai fegyvellem nyomása alatt kelljen töltenie, békében az eddigi szokott helyőrségi élet lélekölő formái között emésztvén föl ifjui esztendeit, háboru idején pedig életével, vérével adózék. Ez aggodalmat az általunk javasolt rendszer kifejtésével oszlatjuk el, mint a mely az álló hadseregbeli szolgálati idő rövidségét nemesak hogy megtűri, sőt inkább meg is kívánja.

Nemzetgazdászati tekintetben pedig egyszerűen utalunk Poroszországra, a hol a honvédrendszerrel egybekötött általános hadkötelezettség már félszázadja fenáll. Ott az ipar és kereskedelem nagyban emelkedett, az ország pénzügyei Európában a legrendezettebbekhez tartoznak, s a népesség oly nagy arányban szaporodott, mint Anglián kívül sehohsem. Ez utóbbi állítás mellett szól azon tény, hogy Poroszország, mely 1840-ben még majdnem kétharmadával számlált kevesebb lakót mint Ausztria: 1862-ben már csak egy harmadával volt kisebb népességű. Ha e viszonyok megítélésénél azon minden kimélet nélküli eljárást számba vesszük is, mely Ausztriában a productiv erők irányában gyakoroltatik: mégis igen kedvező eredmény fog kiténni Poroszország részére.

Azt hisszük, nem kell ezeknél többet mondanunk annak bebizonyítására, hogy az általános hadkötelezett-

ség az általunk ajáulott védrendszerrel egybekötve épen azon aggodalmak ellenkezőjét szüli, a melyektől nálunk az emberek téves fölfogásból kiindulva, tartanak. Ha el- lenmondás mégis tehető, ugy ez az lesz, hogy háború ki- törése esetén e rendszer mellett az egész nemzetgazdá- szati organismus működésének szünetelni kell, a háború kiterjedettségéhez mért arányban. De mi ez ellenvetésre azt feleljük, hogy e kevés ideig tartó szünetelés kevesebb bajt okoz az államnak, mint az ezen organismus működé- sét folytonosan megszüntető nagy sorozási hadseregek fentartása, — kivált ha tekintetbe vesszük, hogy mai napság a háborúk már nagy gyorsasággal folynak le, ugy hogy a pillanatnyi szünetelést alig érzi meg olyan állam, a mely képes volt egy honvédrendszerrel összekö- tött törzshadsereggel anyagi javát megalapítani. Sőt in- kább igen hamar helyre fogja pótolhatni ily ország a gyorsan lezajló harcok okozta hátrányokat.

Azon hibában vannak a legtöbben nálunk, hogy min- denben a jelenlegi helyzetet veszik zsinórmértékül, s eb- ből vonják aztán ki téves következtetéseiket, hogy tehát ez vagy amaz minálunk nem valósítható. Kezdeni azon- ban, hacsak a jövővel tökéletesen kétségbeesni nem akarunk, mindenben csak kell elvégre, és így nyilván — és ugyan nyilván! — a hadseregi ügyben is. Hadse- regtügyünk kifejtését illetőleg nem a jelen: a jövő viszonyokat kell irányadókul tekintetünk. Ezek alkalmasint magukkal hozandják, hogy hadi szervezkedésünk kezdete háborúval fog összeesni, a mely bizonyára nem találand bennünket oly állapotban a minőben oly állam létezik, mely már évek folytán észszerű védrendszerrel bir vala. Üres pénztáraink mellett megint adósságokat kellend csinálnunk, hogy képesek legyünk háborút viselni, egyelőre bár csak saját bőrünk védelmére is; de azon mód, a mely-

lyel ezt tesszük, a küzdelem szerencsés befejezése esetében alapját képezendi egy oly hadrendszer kifejlődésének, mely nekünk későbbi harci eshetőségek ellenében bármily irányban kedvező állást kölcsönözzön

A jövőt kell tehát szemünk előtt tartanunk, a jelen viszonyok által magunkat elcsüggesztetni nem engednünk: és mielőbb megtennünk a kezdetet, hogy a legközelebbi célt: a megkivántató harczkészséget elérhessük.

Tárgyunk magyarázatába kissé bővebben elmélyedtünk ugyan, de hisz nem kizárólag szakemberek számára irunk, hanem a nagy közönséget látjuk szükségesnek a dolog minden oldaláról oly kimerítőleg, a mint csak lehet, felvilágosítani.

Térjünk most már vissza az általános hadkötelezettség további előnyeire, katonai szempontból. E rendszer által az intelligens férfiaknak nagy tömege vonatik be a hadseregbe, s erre különös szükség van oly seregnél, a mely annyi különböző, és bár nem egyenlő, de többnyire igen csekély képzettségű népből áll. Korunk háboruiban miveletlen, buta emberek, kik a katonáskodást tehernek tekintik, s csak gépszerűleg tereltethetnek a csatába: nem sokat érnek. Már azon szétszórt harczolási mód, a mely a hadvezényletben az újabb időben nagy szerepet játszik, feltételezi a katona szellemi önmunkálkodását, úgy, hogy mennél nagyobb a hadseregben az értelmesek, s önállólag cselekvők száma, annál nagyobb a hadsereg harczképessége is. Az ily mívelt katonáknak begyakorlása is sokkal rövidebb idő alatt lehető, s befolyásuk a műveletlenekre erkölcsi és minden tekintetben jótékonyan hat. A képzett katona minden jó tulajdonságai: u. m. fegyelem azon meggyőződésből, hogy ez a katonaságnál szükséges, nagy áldozatkészség a hadi

fáradalmak elviselésére, vitézség és hazaszeretet: maguk után vonják és földidéznek a kevésbé művelt emberek becsületét is. Továbbá a közönséges ember már csak azon okból is örömeztőbb szolgál, mivel módjában áll, művelt és vagyonosabb katonatársaitól valamely kis pénzt is megszolgálni magának. Az értelmiségnek a hadseregbe való mennél nagyobb mértékbeni bevonása azonban mindennek fölött azért szükséges, hogy ezáltal és ebből alkotathassék meg az ezredek törzse, vagyis a tisztekből és altisztekből álló azon keret, mely a legénységet aztán szükség esetében gyorsan képes egybefoglalni s összetartani, és a mely e rendszer alapját képezi.

E fontos tárgyra még visszatérünk, s most azon megjegyzéssel zárjuk be cikkkünket, hogy nálunk jelenben a katonai értelmi erő eszméje fölött gúnyolódni szoktak, minthogy ilyennel általában a társadalom bármely rétegében is csak kis mértékben rendelkezhetünk. — Valamely nép értelmi, észbeli és erkölcsi kifejlődésének alapja az észszerű népnevelés, a mely csak tanügyünk szabályozása által s oly módon mozdíthatatik elő, ha az iskolai ügytől minden jogosulatlan befolyás eltávolíttatik és a lehető legnagyobb számmal állíttatnak tanodák, az alsóbb néposztályok nevelésére. Meg vagyunk győződve, hogy mélyen tisztelt közoktatási miniszterünk e nagyfontosságú kérdésre különös figyelmet fordítand; ez ügy szerencsés megoldásától fog főként függni az is: ha rendelkezhetünk-e majd jövőre értelmes hadsereg fölött? Jelenleg a hadrendszernek kellend kipótolni azt a hiányt, a mit az elhanyagolt népnevelés okozott.

VI.

A honvédrendszerrel összekötött törzshadsereg alapításának s fenntartásának legmulthatatlanabb föltétele, a népfölfegyverzés iránt minden aggodalmat megszüntető szabadság-kedvelő belpolitika mellett, észszerű külpolitika tüzése. Oly állam, melynek ily alkotmánya van: a béke fenntartására erős kezességgel bír ebben, s nem is támadják meg oly könnyen, mivel jól tudják, hogy hadereje mélyen gyökerezik a népben. E tudatnak azonban ismét nem szabad öt t á m a d ó háborúkra csábítani, melyek nem elkerülhetetlenül szükségesek. Nem szabad ehhez képest oly idegen viszálykodásokba, melyek az ő érdekeit nem érintik, belebonyolódnia, nem szabad oly szövetségbe lépnie, a mely által tán háborúba kevertethetnék; hanem meg kell őriznie minden irányban a maga szabad kezét, szabad működését. Egyszóval: tisztán érdekpolitikát kell követnie, mely bölcs államgazdászatanban culmináljon. Ha valamely állam az általunk ajánlott hadrendszert csak azért akarná elfogadni, hogy az általános katonakötelezettség által képes legyen egész fegyverfogható lakosságával a végből rendelkezni, hogy harcziás politikát üzhessen — mely sokba kerülő sereg-mozgósításokkal jár, s gyakran eredménytelen kabinet-tusákkal végződik: úgy hamarabb tönkre fogna jutni, mint egy katonai állam, mely lassan roskad össze. Épen azért, minthogy a mi hadrendszerünk lehetővé teszi az alkalmas pillanatban az összes harczképes erővel s anyagi eszközök teljes súlyával való döntő fellépést: mindaddig teljes mértékben kimélni kell ezeket, a mig csak lehet. S ez már természetében fekszik a honvédrendszerrel egybekapcsolt törzshadseregnek, a melyet

most már — miután az általános katonakötelezettség nagy előnyeit, valamint azon föltételeket, melyek mellett az egyedül megvalósítható, nagyjában körvonaloztuk — taglaljunk szét, vizsgáljuk részleteiben.

A honvédrendszeres törzshadsereg oly három, egymást kölcsönösen kiegészítő és gyámolító osztályból áll, a melyek a magok összeségében a fölfegyverzett népben képviselik az állam küzderejét. Hogy a haderő említett három tagja minő részekből alkottassék: ezt mindig azon viszonyok határozzandják meg, a melyek azelőtt fennállottak, s az ezen védrendszerre való átmenetnél is figyelembe veendő, u. m. az illető állam népének vagy népeinek műveltségi foka, jelleme, nemzeti sajátosságai s végre territorialis helyzete. A haderők első tagját vagy osztályát: a fennálló sereget, egy nagyhatalmasság, ha mint ilyen akar létezni, mai napság nem nélkülözheti, — kivált ha oly szomszédai vannak, kik hatalmas hadseregekkel rendelkeznek.

A támadó erő súlypontjának tehát a sorkatonaságban kell lenni; ez utóbbinak száma azonban béke idején a lehető legkisebbre, oly minimumra szállítandó le, a mely arra való, hogy a különböző korszakokat a hadi iskola első szakán át egymás után begyakorolja, és ezeknek a tartalékosztályba, és ismét fokozatosan a haderő két másik tagjába leendő szabályszerű átmenetét, ugyszólván átfolyását eszközölje. Hogy ez lehető legyen: a sorkatonaságnál töltendő tényleges szolgálati időnek rövidnek kell lenni, — mert különben a fegyverfogható s hadkötelezett összes nép általános katonai kiképezése lehetetlen volna. — Hosszabb tényleges szolgálati idő megállapítása mellett, hogy a katonai kiképezés nagyban keresztülvitethessék: roppant álló hadsereget kellene fenntartani, és oly viszonyok között, hogy a világ egy or-

szága sem volna erre képes. A hadi a sorkatonaságnál töltött rövid tartamu tényleges szolgálati idő után — melynek csak akkorára kell szabva lenni, hogy azalatt a fegyverforgatásban alaposan begyakoroltassék — mint szabadságos a tartalékhoz megy át; innét az elsőhez körülbelől hasonló tartamu tényleges szolgálati idő után a haderő második, s végre harmadik osztályába. A szolgálati időről és más részletekről utolsó cikkünkben fogunk szólni, melyben a cikksorozatunk folyamában eddig kifejtett nézetek alapján kísértendjük meg a számuakra helyesnek vélt hadrendszer általános körvonalozását.

A sorkatonaságnak egy oly jól szervezett tartalékra kell támaszkodhatnia, mely mindig fennlévő jó törzshadon (cadre) alapul, hogy ezáltal háború esetén a legrövidebb idő alatt megtörténhessék a mozgósítás.

A mi háboruk idején a csapatok mozgósítását rendszeresen megnehezíteni szokta: az a legtöbb esetben a gyakorlott altisztek hiánya, e hiány azonban a mindig fennálló törzshad által el fog háríttatni. Hogyan kell jó altisztekre szert tenni, és őket meg is tartani: ez oly kérdés, a melyre a maga helyén megfelelendünk. Legközelebb azt kell megállapítanunk: minő állagu legyen a tartalékhad, nevezetesen, hogy a sorkatonasághoz, vagy a honvédséghez tartozzék-e? E kérdésre pusztán és egyedül az ad okot, hogy Poroszországban a honvédség viszonya akkép van meghatározva, miszerint egy részével, az első fölkeltséggel (Aufgebot) szintén a támadó haderőhöz tartozik, s jelenleg szükség esetében a második tábori hadsereget képezi.

E formáció 50 év óta, s azon saját szerű viszonyokból fejlődött ki, melyek közt Poroszországban a honvédrendszer létrejött volt. Ez ugyanis 1808-ban mint határozottan védelmi természetű intézmény léptetvén életbe, a felszabadítási háboru ideje alatt valódi céljától részben

eltérítettett: innét találtatik kétfelé osztottsága. Ezt akkor a támadó erő elégtelensége parancsolta; és bár ezen intézkedés a porosz fegyverek sikerét nem akadályozá is: mindazáltal nagy hátrányai valának, a melyeknek bővebb fejtegetésébe azonban mi, e helyütt, a nélkül hogy tárgyunktól messze eltérnénk, nem bocsátkozhatunk. Ama félszázad óta e hátrányok is azon mértékben emelkedtek: a mily mértékben emelkedett a honvédség értéke a különbözőféle reorganisatiók által; azon törekvés azonban, hogy a honvédség egyáltalában visszavitessék eredeti, valódi czéljára, Poroszországban 1862-ben nyilatkozott, midőn a seregszervezetnél a támadó erő lényeges erősítése véte-tett munkába, a sorkatonaságnáli szolgálati idő hét évi tartamra lett határozásával. Hogy Poroszország legutóbbi háboruja vívmányai után még tovább fogna haladni ezen irányban, — kételkedünk rajta. De a mi Poroszországban már kiállta a próbát: oly államban, mely a sorozási hadseregtől a honvédrendszeres törzshadseregre még most akar általmenni, csak a successiv fejlődésre nézve lehet irányadó. Különösen áll pedig ez oly birodalomnál, mely anynyiféle népfajból van összealkotva: és mégis egy és ugyanazon védrendszert akar létrehozni. — Az egyik nemzet például a honvédrendszer behozatával már természeténél fogva nemesak kitünő védő-, hanem hatalmas támadóerőt is fogna szolgáltatni: míg a másik nem. Ily államban a tartaléknak a sorkatonaság kiegészítő részét kell képeznie, és emennek - a főntebb említett mód szerint támaszául szolgálnia.

A haderő harmadik tagját a védelmi sereg képezi, a mely minden fegyverfogható erőt magában foglal, s melynek fő feladata az, hogy háboru idején az erősségek helyőrségéül való szolgálás s a fontosabb strategiai vonalok megszállása által a támadó erőnek a hadjáratokban

teljes hatálylyal való alkalmazhatóságát lehetővé tegye, továbbá mellék feladata: hogy az országot, ha kell, ő is védje. A védelmi erő az illető országnak és lakóinak sajátosságaihoz képest nemzetőrségből, vagy mozgó polgári őrségekből avagy honvédségből állhat. Mi az utolsó mellett vagyunk; azonban ennek hivatásáról és szervezetéről hadrendszeri tervezetünk ide vonatkozó cikkében szólandunk részletesebben.

VII.

Azt hisszük, hogy bár rövid sorokban, mégis eléggé kiemeltük mindazon momentumokat, a melyek nekünk jelenlegi viszonyaink között kívánatosá teszik a hadseregnek három osztályra: u. m. 1) sorkatonaságra, 2) tartalékhadra, s 3) honvédségre leendő felosztását, mint legcélszerűbbet; most tehát tovább mehetünk ajánlott hadrendszerünk fejtegetésében. Mindazáltal, bárminő félreértéseknek is elejét veendő, szükségesnek tartjuk azon megjegyzést, hogy a hadsereg ezen felosztása mellett már a mult háború alatt felszólaltunk volt a „P. Lloyd”-ban, s ennél fogva a javasolt hadsereg-felosztás két első tagját illetőleg nem a m. é. december havában kiadott osztrák védrendszeri törvényjavaslatot utánoztuk, a melyről legközelebb szólandunk.

A lényeges különbség ezen tervezet és az általunk akkor vázolt között abban áll, hogy mi az ily intézménynek, a mint azt e rendszer föltételezi, fő követelménye gyanánt a szilárd hadvezérleti szervezetet vesszük számba, a mi, mint később kimutatandjuk, ama tervezetnél nem történt. A tartaléknak nem csupán a háború esetében zászló alá szólított katonák lehető legnagyobb számából, hanem a legénység fölvételére hivatott

ezredtörzsnek taktikai kész szervezetéből kell állania. Egyébként nem tartalékadat, hanem csak reservistákat nyertünk. A haderők szervezeténél soha sem lehet eléggé figyelni arra, hogy ez minden tekintetben jó legyen s a rendszer követelményeinek tökéletesen megfeleljen. A haderők szervezetétől, ugymond Saint-Cyr, az ismert katonai tekintély — sokkal több függ, mint közönségesen hiszik. Saint-Cyrnek valójában igaza van, mert hisz minden nagy hadvezér egyszersmind jó szervező is volt, mint például I. Napoleon, vagy nagy Frigyes, a kiknek még mindig párját kell keresni. Minden szilárd hadszervezet alapját, s kivált az olyanét, a mely egy tökéletes tartalékrendszeren kell, hogy alapuljon, a törzsek képezik; ezeknek kielégítő számban és jó minőségben való fennlététől sok függ. „Les Cadres comme chacun sait, sont le nerf de l'armée.“ (A törzsek, mint mindenki tudja, a hadsereg idegei), mondja a nagy Napoleon.

A törzsek alkotásához sok jó altiszt szükséges, mert ezek a hadseregben a katonai szellem fentartói, s mint legközelebb álló előljáróik a katonáknak, ezeket nevelik és magokhoz vonják: a legnagyobb befolyást gyakorolnak minden tekintetben valamely hadcsapat kifejlődésére is. Az tehát a kérdés, hogyan kell elégséges számú altisztekre szert tenni? Azelőtt könnyebb volt ez; elégnek tartatott ugyanis, ha a káplár a maga tizedét jó rendben tudta tartani, a chablonszerű formákat jól betanította, s egy csak féligmeddig olvasható jelentési czédulácskát meg tud vala írni. Nos meg az is dicséretes tulajdonául vétetett 1848 előtt még többnyire a káplárnak, ha a mogyorófpálczát emberül birta suhogtatni.

A hosszas szolgálatidő megkönnyíté a jó altisztek képezését; a katonanöveldék is nagy számmal szolgáltattak ilyeneket, és általában a hadsereg akkori aránylag csekély,

nagyságához képest nem volt ezekben hiány. Azonban a legújabb időkben valamennyi európai nagyhatalmasság hadseregei hózuhatagszerűleg növekedtek : sokkal több altiszt is kívántatik tehát, s ehhez járul, hogy mai napság már hasonlíthatatlanul többet kívánnak — s kell is — egy altiszttól, mint ennekelőtte. Azon nevekűdő igényekkel, a melyeket jelenben a katonák szellemi kiképezését illetőleg követelnek, karöltve kell haladni az altisztek irányában táplált igényeknek is. A katonának a lödőzésben s csatározásban való begyakorlásához — a mi jelenleg több időt és ügyességet igényel — még a tornázásban, uszásban és más testgyakorlatokbani oktatás is járult, a mi azelőtt vagy el volt hanyagolva, avvagy épen fölöslegesnek tartatott. Ha az altisztek egyéb, másnemű s széleskörű foglalatosságaiakon kívül ezen szakokban is mint jóra való oktatók tűnnek ki : ugyancsak derék embereknek kell lenniök. Az általános hadkötelezettség behozatalával ugyan — kivált észszerű theoreticus és practicus katonai neveléstadó jó altiszti iskolákkal egybekötve — sok altisztektől alkalmas, intelligens erőre lehet szert tenni : de a hadseregnek ezzel nincsen elég téve, ha ezen altisztek tényleges szolgálati idejük — nevezetesen egy pár év — leteltével minduntalan másokkal cseréltetnek föl. Oda kell törekedni, hogy a jó altisztek a lehető legnagyobb számmal tovább megtartassanak a hadi szolgálatban, mint a mennyire kötelezve vannak. Azon nagy jótékony befolyástól eltekintve, a melyet a régibb derék altisztek a hadakra rendszerint gyakorolnak, azt sem szabad szem e ől eltéveszteni, hogy az eddig divatozott helyettesítés megszüntetésével — mint a melylyel különben is eddig sem mentek sokra s ezután még kevesebbre fognának menni, miután a jelenlegi fejlődöttebb keresetmódok mellett nehezebb, és mindig nehezebb lesz az em-

bereknek hosszas katonai szolgálatra bírása, — könnyen lehet fogytkozás az altisztekben.

Hogy tehát ez utóbbiak további szolgálatra indittasának : fáradtságos és befolyásteljes működésük igazságos méltánylásául társadalmilag és anyagilag jobban kell róluk gondoskodni. Az altiszttel oly módon kell bánni, hogy ezáltal tekintélye a legénység előtt növekedjék ; jobb fizetést is kell nekik adni, mint eddigelé, továbbá biztosítani számukra azon kilátást, hogy bizonyos hosszabb szolgálati idő eltelte után holmi subalternus polgári hivatali, vagyis inkább hivatalszolgálati állások elnyerése által további ellátást, szolgálatképtelenné válás esetére pedig kielégítő nyugdíjt kapandnak. Ha az értelmes mesterembernek, vagy iparosnak a ki altisztté lesz, — annyi változandóságnak alávetett azelőtti állapotáival egyenlő, vagy még több — biztos fizetése lesz a katonaságnál ; ugy ez utóbbit mindenestre többre becsülendi amannál, ha tudja, hogy jövedője is biztosítva van. Ha végre az ily altiszteknek, valamint jobb osztályokból való társaiknak a szükséges hadi vizsga letételének kötelezettsége mellett, még a tisztté való előléptetés lehetősége is kilátásba helyeztetik : akkor annál bizonyosabban meg fognak maradni a hadi szolgálatban.

A jó és nagyszámu altiszti testület e fontos jelentőségét, a későbbi sajnós tapasztalás elmaradása nélkül, egy hadseregnel sem lehet szem elöl eltéveszteni. Poroszországban az altiszteknek igen kedvező állásuk van, s tizenkét évi tényleges szolgálat után polgári alkalmazást kapnak. A francia hadseregben szintén jó állással bir az altiszt, s további szolgálatra azáltal ösztönöztetik, hogy a megürült hadnagyi rangok felét rendszeresen az altisztekkel töltik be, — a kik tehát a dolog rendi szerint katonai pályájukat mint tisztek végezik be, mig a katonai iskolák tehetséges növendékei csakhamar törzstisztekké mozdittat-

nak elő. Az angol hadsereget pedig épen kitűnő altisztjei tartják össze, a kik többnyire oly egyének, kik életüket hivatásból szentelik a katonai pályára. Hanem aztán minő becsültetésben is részesül egy angol altiszt, s mily jól van fizetve! Életének hátralevő napjait pedig nyugton töltheti el az chelsea-i palotában, a mely mindenben valódi palota, a hol az oly altisztek laknak és tápláltatnak, kik hosszabb ideig szolgálván, a katonaságból nem léptek át valami polgári szolgálatba vagy állomásra.

A hadtörzs magasabb rendű állagát a tiszték képezik. Háború idején kellő számu s jó minőségű tisztékben a sok hadi akademia, hadapródnövelde, és egyéb katonai tanintézetek daczára is, rendesen hiány szokott mutatkozni; ugy, hogy ilyenkor aztán nagy mohósággal egyremásra mindenféle ember beletukmáltatik a tisztikarba, a ki csak félig-meddig is odailleni látszik. Az általános hadkötelezettség által legalább részben ezen a nagy bajon is segítve volna ugyan, minthogy ezáltal egész sereg oly értelmes fiatal ember kerül a hadsereghez, a kikből jó tiszték válnak; ilyenekre azonban általánosságban csak akkor lehet szert tenni, ha a pártfogási mindenhatóságnak vége vetetik, a tiszték érdem és képesség szerint léptettetnek elő, tisztvi vizsgák hozatnak be, az ezredekben elméleti és gyakorlati jó tanítás lép életbe — a mi megkülönböztetendő mindazáltal valami túlzott iskolamesterkedéstől — és ha végre ugy a magasb, mint az alsóbb katonai nevelőintézetek a kor követelményeihez képest fognak szerveztetni. — Ha ez mind megtörténik: akkor jó és használható tisztékben nem leend hiány.

Ujabb időben azon utról és módról: miként lehetne az értelmiséget a hadseregbe bevinni, és ott felköltetni?

továbbá : kellő számu jó tisztekre és altisztekre szert tenni? sokat összevissza irtak oly emberek és hirlapok, a kik előtt egy hadsereg szervezetének viszonyai, és ezek szükségképeni tudományos rendszere, egybeállítása oly ismeretlen dolgok, mint a magyar ember előtt pl. az angol-tűcsinálás mestersége. Egyének — kik előtt egy szabadcsapatbeli csatár katonai ügyessége szolgál vala zsinórmértékül a jó hadi tisztben megkívántató tettképesség megítélésénél — gúnyolódtak az ugynevezett hivatási képezés fölött, és hirlapok mondogattak affélét, hogy arra bizony, hogy valakiből jó katonatiszt válják, nem sok kell! Ha mindazt a sok képtelen sületlenséget elgondolja az ember, a mit e tárgyról összeirdogáltak : valójában hajlandóvá lesz ugy vélekedni, miszerint eme hivatlan tanácsadogatók Könnertitz „festő“-jével azt gondolják, hogy :

„Az emberek butábbak, mint hinnétek,
És sok mindent eltérni képesek.“

VIII.

Az ezredtörzsek helyes szervezete jó altiszteken kívül jó közlegényi törzset is kíván. Ennek tökéletesen kiképzett katonákból kell állania. Mennél több a régi harczi benne, annál jobb, mert az a befolyás, a melyet ezek új bajtársaikra minden tekintetben gyakorolnak, nem becsülendő csekélyebbre, mint a jó altisztek befolyása. Minden körülmények között czélszerű tehát ilyen katonákat zsoldjaik időhatáronkénti fokozatos emelése, s bizonyos hosszabb tartamú szolgálat-idő mulva megfelelő gondviselés kilátásba helyezése által a hadsereguél megtartani. Oly államokban, melyeknek hadserege egészen a törzrendszeren alapul : különös gonddal is szoktak lenni a jó törzselegénység képezésére. De sőt még Angolországnak is

a tartaléknál — a mi ott az újabb időkben alakított — rendszeren csak tizenkét éven át szolgált altiszteket alkalmazzanak, s csupán kivételesen oly öt évig szolgált közlegényeket, a kik ezen időt kitünőleg töltötték ki. Franczia- és Oroszországban a depotok-nál jeles régi harczpróbált katonákkal rendelkeznek, s hogy Poroszország ezredtörzseit illetőleg mily derék erővel disponálhat, — mondanunk sem szükséges. A régi katonák az ujaknál bármily körülmények közt többre becsülendők. Emberek kik rég elfeledték, mik valának, s mit tanultak egykor, épen mint az üres dogmák hajhászói, néphadsereg megalapításáról álmadoznak, akkor, a midőn állandó hadseregek szuronyainak miliói által vagyunk körülvéve, s midőn az amerikai viszonyokat és forradalmi hadseregek alakítási módját hiszik zsinórmértékeül vehetni oly marandandó szervezetnek, a mely rendszeres fejlődést szükséges; a katona hadi kiképezésével is egy év alatt készzen akarnak lenni: mintha bizony elegendő volna az, ha a katona sorakozni, puskájával bánni és löni tud. Mit kell egy katonának tudni, s azonkívül minő tulajdonságokkal kell birnia: utolsó cikkünkben mondandjuk meg, valamint azt is, mennyi azon idő — lehető legrövidebbre véve — a mely alatt mindezekre meg lehet őt tanítani? Ha azonban az említettük féle emberek azt vélik, hogy a katonai szellemet s mindazt a mi ettől függ, az ifjú harczosok lelkesedése kipótolja: úgy nekik Göthével felelünk meg:

„Begeisterung ist keine Häringswaare
Die man einpökelt auf viele Jahre.“ *)

A lelkesedés nemzetiségi háborúkban ép oly jelentékeny tényező, mint a forradalmak lelke: a merészség;

*) A lelkesedés nem olyan mint a hering:
Hogy több évekre be lehetne sózni.

hatalmasan ösztönzi az előre az ifjú katonákat, s csodaszertüleg képesíti őket a legerősebb hadállások megvívására. Azonban ily hadseregekkel ütközeteket ugyan lehetett megnyerni: de hadjáratokat szerencsésen bevégezni — ritkán. Ha az ily hadsereg éltető eleme: a támadó működés megszakadt, ha vissza kell vonulnia: akkor lelkesedésének is nem sokára vége van, és beállanak a feloszlás minden jelenségei, a milyenek a fegyelmetlenség, bomlás, csüggedés, lazaság.

Nagy hatása van a lelkesedésnek, nem tagadjuk; azonban hamar hevülő de hamar is elmuló, átmeneti természetű érzelmekre nem reflectálhatunk, midőn azon idő megállapításáról van szó, mely az oly katonák kiképzésére elégséges, a kikre minden helyzetben és körülmények között egyiránt számolhatunk. Erre, mint később kimutatandjuk, több kívántatik egy évnél. Francia tekintélyeket e szempontból sohasem választottunk mintaképeinkül: mert a mit ezek a hadszolgálati időről mondanak, Franciaország is csak részben és nagy áldozatokkal viheti ki, de meg az a mostani korhoz nem is illik már. Soult tábornagy a maga idejében a nyolcz évi hadszolgálati időt illető indítványát a francia kamarában azzal indokolta volt, hogy — úgymond — a katonának legelőször is arra kell két esztendő, hogy szülőföldét elfelejtse, s aztán megint két év arra, hogy katonalegyen belőle; tudjuk ebből, minő hadseregekre van szükségök Franciaországban a hatalom birtoklónak. Épen így gondolkodik ma az öreg Changarnier is — ez az üsd-vágd féle vén katona — midőn az ugynevezett porosz polgárhadseregről kicsinylőleg beszél. Mi e felől egészen más véleményben vagyunk, s e vélemény igaz voltát Franciaország egy netaláni francia-porosz háború esetére alighanem tapasztalni fogja.

A francia hivatott hadseregnek mindenestre kemény munkája lesz.

De bár nem értünk is egyet a hadszolgálati időre nézve a francziák nézeteivel, mivel ezek már elvileg is az általunk javasolt hadrendszer ellen vannak : más részről mindazonáltal épen nem akarjuk félreismerni ama nagy előnyöket, melyeket egy hadsereg a régi katonáknak a szolgálatban nagy mennyiségben való megtartásából méríthet. Ezeknek befolyása az új katonákra, mint már említettük, igen sokat tesz, s a mit a tapasztalás meg nem adott nekik : azt szellemi önműködésnek s önérzetnek kell pótolnia.

A törzslegénység jó minéműsége mellett, viszonyának az ujon belépő katonákhoz olyas természetűnek kell lenni, hogy ezáltal a törzs deréksége ne szenvedjen, sőt fentartsa teljes befolyását. A törzseknek továbbá magokban kell birniok annak lehetőségét, hogy az ezredek hadilábra való állításához megkivántató mennyiségű legénységet lényeges áthelyezések és változtatások nélkül képesek legyenek befogadni. Szóval a kiegészítési és utánpótlási rendszernek jól kell szervezve lenni : mert különben a legjobb, a diadalokhoz szokott hadsereg is bizonyos romlás elé siet.

A honvédrendszeres törzshadsereg további föltétele még a csapatok észszerű dislocatiója a béke idején. A sorezredeknek, ha nem is épen valamennyinek, de még is a legnagyobb résznek, azon országban kell feküdniök, a melynek fiaiból alakíttatnak. Hogy a tartalékezredeknek azon hadfogadó kerületben kell elhelyezve lenniök, a melyből valók : magától értetik. A honvédezredek pedig e kérdésnél már épen tekintetbe sem jöhetnek. Csak a hadcsapatok helyes dislocatiója által érhető el a maga teljességében az ily védrendszer

czélja, nevezetesen a hadkötelezett lakosság kímélete, olcsóság, és gyors mozgosítás háború esetén.

Ha az ezredek bent az országban fekszenek: a kiegészítő legénységet nem lesz szükség előbb még hosszú utakon át messze fárasztani, vagy drága pénzen távol országokon keresztül vasutaztatni illető ezredekhez, hogy még azután ott szereltesenek és fegyvereztessenek föl, a mi által ismét sok idő elvész. Ellenben amugy az ezredek completirozása, felszerelése, fegyveresítése mindenütt azonnal helyben és gyorsan megtörténik, s aztán hamarabb a kellő pontra szállíthatatnak. Hasonló eset áll a fegyvergyakorlatoknál is, a melyekhez a szabadságosok és a tartalékezredek katonái jelentékeny kiadások s polgári keresetmódjukban való megzavarás nélkül behivathatnak és ismét hazabocsáttathatnak, ha az ezredek az országban, illetőleg saját kerületeikben fekszenek.

Ime ezek a jó dislocatió nagyobb előnyei, a mint azt a törzs- és honvédrendszerre alapított hadsereg megkívánja. Ha politikai viszonyaink végre valahára gyökeresen rendezve lesznek, s eltűnnek azon aggodalmak, melyek miatt eddigelé valamennyi ezredet tarkán összevissza helyezének el a birodalom különböző tartományai-ban: akkor nemsokára be fogják majd látni az ezredek tulajdon országaikbani meghagyásának sokszoros előnyét is. Milliók fognak ezáltal megtakaríttatni, ellentétben a tizenhét év óta a képtelen dislocatiókra eszélytelenül és minden felelősség nélküli módon az állam, de a hadsereg kárára is elpazarolt annyi milliókkal.

Azt hisszük, a törzshadsereg fővonalait kellőleg megjeleltük az eddig irottakban; jövő cikkünkben azért kimutatandjuk: mit tettek azon államok, melyek egész a legujabb időig tisztán sorozási hadsereggel bírtak, arra

nézve, hogy védrendszeröket a jelenkor követelményeinek megfelelőbbé idomítsák?

IX.

A nagy előnyök, a melyeket Poroszország a legutóbbi háboru alkalmával hadrendszere által kivivott, minden államot, mely addig csupán sorozási hadsereggel rendelkezhetett, komoly gondolkodásra készítettek. Mindaz, a mit eddig czikkeinkben a sorozási hadseregek nagy hátrányairól már elmondottunk, teljesen híi, szabatos világitásba helyezte előttök Poroszország győzelmét s Ausztria megverettetését. Ennek természetes következménye aztán az lön, hogy az azelőtt annyira ócsárlott porosz hadrendszer igen becsültté vált. Általános hadkötelezettség és honvédség, vagy valami ilyféle! ezek lőnek mindennapi jelszavakká. Belátták emez államokban, hogy a hadügynek más formájúvá kell alakulnia mint eddig vala, azonban, hogy a belátáshoz eltökélési képesség is járult-e annak kivihetését illetőleg? az már más kérdés. A tapasztalás ismét mutatja, hogy azon államokban, hol a haderő fejlődését politikai intézmények állapították meg: a határozatképesség sokkal nagyobb, mint az oly országokban, a melyekben az államszervezet fejlődésére nézve a hadsereg befolyása volt az irányadó. Ily államokban a megcsontosodott előitéletek gyakran azt eszközlik, hogy a jobbnak beláthatása elől az illetők szemeiket behunyják, vagy mint némely egyéneknél történik: nem tudnak többet, csak a k a r n i. Azon államok közé, melyek hadseregeik és hadilletékeik reorganisatiójával nem tétováztak, tartoznak azon közép- és kis német államok, a melyek Bismarck gróf országfaló étvágya elől vagy egészen ép bőrrel megmenekülhettek, vagy csupán egypár oldalbor-

dát szakasztott ki belőlök ezuttal a merész porosz ország-lár. Bajorország, Württemberg, Baden, Hessen, Szászország stb. mind porosz lábra orgánisálták hadseregeiket, s az első négy állam f. é. február 5-kén haderejük consolidálása érdekében megkötötte az ugynevezett délnémet katonai egyezményt, melynek czélja egyenlőség a szerződő államok hadszervezetére vonatkozó elvek alkalmazásában, a taktikai felosztás szervezetét, a fegyverzetet, felszerelést, hadi szabályokat s a csapatok és tisztek kiképzésének módszerét illetőleg. Ezen egyezménynyel elhárítottatott a déli német tartományok azon katonai ziláltsága, mely a német tizenkettedrét-államok együttes működését azelőtt annyira megbénítá.

A mit ezen országocskák önfentartások érdekében s a Poroszország által alapított északnémet szövetséghez esetleg leendő csatlakozásuk előfelteteleképen megtettek volt: néhány nagyhatalom is elismerte azt saját biztossága előmozdításának, s a hatalmi állásának megfelelő haderő kifejtésének szükségességéül. E nagyhatalmak között első sorban állott Ausztria, mely eddigi hadrendszere nagy hátrányainak következményét — megrázó vereségben maga volt kénytelen megérezni. Majd a hatalmas Franciaország is azon meggyőződésre jut vala, hogy bár nagy és vitéz hadseregnek parancsol: mindazáltal nagyobb-szerű háboru viselhetésére ez mégis kicsiny. A francia hadsereg ugyanis 620,000 emberből áll, a melyből 400,000 képezi az állandó, 220,000 a tartaléksereget. Ha levonjuk mindebből az Algierban szükségelt hadakat, a franciaországi helyőrségeket, a csendőrséget, továbbá a fogházakban s kórházakban lévőket: külháborura nem marad több körülbelül 300,000 embernél. Randon hadügyminiszter kifejté a császár előtt tett jelentésében a támadó erőnek a fennálló rendszer szerinti elégtelenségét, s kimutatta,

hogy Franciaországnak a krími és olaszországi háborúra sem volt elegendő katonája, úgy hogy 140,000 ujonczot volt kénytelen fölszedni, a kik azonban már későn érkeztek a harczterre. Már akkor kezdtek a hadsereg ujraszervezéséről gondolkodni, mindazáltal az nem vált ténynyé. Franciaországban általában a legmerevebb ellenmondások is mindig egyesültek abban a pontban, hogy a hadsereg-szervezetet nem kell bolygatni. Az álkormányosság és absolutismus emberei már elv tekintetéből is ellene voltak minden népszerű hadszerkezetnek, a democratia pedig már a régebbi időkből szokva vala ahhoz, hogy a hadsereget a nemzet akarata előtt puskáit lábhoz téve lássa; annál örömebbben szemlélé tehát a régi szervezet további alkalmazását, minthogy megköttelenségét jobban szereti másoknál. Így történt, hogy 1848-ban, midőn a francia törvényhozótestület élénken oda törekedett, hogy a porosz védrendszert behozza, a mibe Lamoriciere is beleegyezett volt: mindenféle pártok emberei fölszóltak ez ellen.

A legélesebben Thiers lépett volt föl, a ki a leghatározottabban védelmezte a régi sorozási hadrendszert. Ekép megint minden a réginél maradt, azzal a különbséggel mindazáltal, hogy Napoleon a sartory-i és santhony-i táborok óta, a hol a hadsereget az államcsinyra előkészíté, mindent elkövetett, hogy a hadsereget a második francia császárság teljesen biztos támaszává alakítsa. Megszüntette az ezredekben a canton-rendszert, a különböző tartományok hadköteles egyéneit tarkán össze-vissza keverte, s felállítá az állandó táborokat, hogy katonáit a polgári társaságból mennél inkább kizárja. Azon részleges háboruk, melyeket Napoleon vitt, egy időre kielégíték ugyan hadserege dicsszomját, minthogy azonban eháboruk csak olyanok valának, hogy általuk a végezel sohasem éretett

el: később diplomatiái vereségeket aratott belőlök, a melyeket dynastiája érdekében elkerülhetlen háborúval kell helyre tennie.

De ne távozzunk messze. Az a kérdés: mit tett tehát Franciaország, hogy támadó erejét nevezetesen erősbitse? Napoleon császár mindenekelőtt maga dolgozott ki egy új hadi-törvényjavaslatot, melynek az volt alapgondolata, hogy a mozgó nemzetőrség megalkotása által oly védelmi erő hozassék létre, mely Franciaországnak lehetővé tegye 800,000 főnyi katonai erő kiállítását; mert az újjászervezési bizottság ennyi erőt szükségesnek ítélte Franciaország számára, hogy rangját Európában fenntarthassa. A császár tervezetét a senatus nem fogadta el, minthogy a tartaléknak elsöre és másodikra való felosztását a porosz honvédtrendszer untánzásául tekintette, ámbár épen semmitsem hasonlított is ehhez, mert a császár tervezete szerint a tartalék a sorkatonasághoz fogott volna tartozni, s még hozzá az első tartaléknak oly természete leendett, hogy béke idején is behivathassék hadi szolgálatra. nevezetesen az ezredeknek szükség esetében való erősítésére, vagy talán valami nem igen népszerű feladat végrehajtására is. A hadszolgálati idő is hosszabbra volt téve Napoleon javaslatában, mint abban, mely a francia hadsereg újjászervezésének alapjául szolgáland.

Ez utóbbi szerint a francia haderő először a működő hadseregből, másodsor a tartalékból, és harmadsor a mozgó nemzetőrségből fog állani. A hadi szolgálat a működő seregben ötévi tartamú, melynek elteltével a legénység a tartalékhoz tétetik át, a hol négy évig kell szolgálnia. Azon egyének hadszolgálati ideje pedig, a kik nem foglaltatnak benn a működő seregben: négy évre van határozva a tartaléknál, és ötre a mozgó nemzetőrségnél. Ez utóbbi intézmény még azon fiatal em-

bereken kívül, a kik a magok négy évét kitöltötték volt a tartaléknál: mindazon ifjakat is magában foglalja, kik az 1855. april 26-iki törvény alapján szabadultak meg a katonai szolgálattól. A kiváltás és helyettesítés e mellett fent van tartva, azon különbséggel mindazáltal, hogy a zászló alatt álló katonáknak nem engedtetik meg magokat kiváltani, hanem helyettesítettetni igenis, névszerint oly ugyanazon fegyvernemben szolgáló bajtársaik által, a kik már öt di k szolgálati évökbe léptek az actív seregnél.

A tartalék ifjai sem válthatják ki magokat: azonban cserélhetnek a mozgó nemzetőrségbeliekkel, vagy helyettesíttethetik magokat oly emberrel, a ki még nincs 32 éves.

Szóval az egész oda megy ki, hogy az általános hadkötelezettség elve csak a mozgó nemzetőrségnél van alkalmazva, a melyben a szolgálati idő öt év. Még azon átmeneti természetű intézkedést kell megemlítenünk, a mely szerint oly ifjak kik jelenleg zászlók alatt vannak, azon két év alatt, mely sorkatonaság- vagy tartalékbeli bevégzett hét évi szolgálati idejökre következik: szintén a mozgó nemzetőrséghez fognak tartozni.

Csak egy tekintet e szervezetre, s megismertük, hogy Franciaország, mint mindig, abban keresi hadereje súlypontjának fenntartását, hogy a mennyire csak lehet, régiebb harczosokból álló sorkatonasággal birjon. Ezen organisatio Franciaországot mindenesetre képesíti arra, hogy nagyobb hadsereget indíthasson ki háboru esetén határain kívül, a mely otthon szilárd védelmi erőre támaszkodhatik: hogy azonban ez béke idején nem felel meg egy tökéletes törzshadsereg minden követelményének, — az is bizonyos. És csak az oly rendszer a jó, a mely mind a két föltételnek teljesen megfelel: nevezetesen takarékoság és kimélet egy részről, harczkétség más részről.

X.

Azon nagy vereségnek, a melyet a legjobb harczy elemekből álló osztrák hadsereg éjszakon szenvedett, legközelebbi okai kétségkívül az ugy nagyban, mint részleteiben r o s z vezérletben keresendők ugyan: azonban egészben véve ez okok mégis az összes hadseregi organiszmban gyökereztek, melyen a régibb időkből átszármazott bajok s a 18 évi téves kormányzat rontó befolyása rák gyanánt rágódának. Ezeknek következményei voltak: 1) A rossz hadkiegészítési rendszer. 2) E rendszer és a teljesen elhanyagolt népnevelés folytán az értelmiség hiánya a birodalom több tartományában. 3) A katonáknál ugy, mint tisztjeiknél a szellemi önmunkásságot s az önálló cselekvésre való minden ösztönt még csirájában elfojtó elméleti és gyakorlati tanmód. 4) Viszont ennek következménye: az ellenséggel szemben követett kárhazatos merev ragaszkodás az eléjük szabott harcölési módhoz. 5) Hibás tanítási és nevelési módszer a katonai intézetekben, ezred- és egyéb hadiskolákban. 6) A nepotismusra számított előléptetési rendszer, a mely ritkán engedte meg, hogy a tehetség érvényesíthesse magát. 7) Ez utóbbinak folytán: hiány lón a jó hadvezérekben, s a tábornok csak középszerű maradt. 8) Az ezredek elnemzetietlenítése a különböző népfajok összezagválása által.

9) Általános elégedetlenség, mely a szomorú politikai és anyagi viszonyok következtében a népből a hadseregbe is átment s a katonák erkölcsi ösztönét elszibbasztá. 10) Oly hadi törvénykezés szerinti eljárás, mely korunk követelményeivel korántsem egyeztethető össze, s messze azok mögött áll.

Mindezekhez járultak még a hadsereg egyenruházatában, felszerelésében, fegyverzetében, élelmezésében, tacti-

. kai felosztásában és a csapatok elhelyezésében való fog-
 gyatkozások. Hogy mindezen, a hadsereg egész belső lé-
 nyére és gépezetére kiterjedő bajok valának okai az osz-
 tráki fegyverek a két utolsó évtizedben vallott kudarczai-
 nak: azt a gondolkodó fővel bíró katonák elismerték, —
 de Ausztriában mégis, nem oly általánosan. Itt ugyanis
 az irányadó katonai körökben még mindig hajlandók,
 igen hajlandók voltak arra, hogy ama vereségeket egész
 a legutóbbi háboruig szerencsétlen véletlenségeknek tu-
 lajdonítsák, és ezért bedugták füleiket sok oly tiszt intő
 szózata elül, a kik már rég belátták élesebb pillantá-
 saikkal a valódi okokat. Az mindenesetre igaz, hogy a
 legjobb hadsereget is érheti szerencsétlenség, azonban ez
 itt is, mint az egyéneknél leginkább attól függ: ha vaj-
 jon ama véletlen magunk által okozott, avagy min-
 den előre-kiszámíthatás alá nem tartozó esetleg-e? Való-
 jában, a különben vitéz osztrák hadsereg szerencsétlensé-
 gei az újabb időkben sokkal gyakoribbakká lettek, mint-
 hogy a legvérmesebb optimista is még azt hihetné: a
 balsors bánt túlszigorun vele. És mindennek daczára is
 még mindig lehetett a rosszul sikerült eredményeket ilye-
 tén stereotyp mentségekkel takargatni látni: ha így
 meg úgy nem lett volna.....! És mit jelent ez a
 „ha“? Azt, hogy épen az ellenkezője történt annak, mint
 a minek történni kell vala. Mert a kudarczot sohasem le-
 hetend avval mentegetni, ha például azt mondjuk, hogy:
 ha ez s ez hadtest a helyett, hogy táborában főzögetett, a
 harcztéren jókor megjelent volna, — vagy ha a tartalék
 a helyett, hogy több mértföldnyi távolra eső oltalmi állás-
 ban volt, kéznél leendett, — avvagy végre, ha ez vagy ama
 ezredek lekesedetten küzdöttek volna: az ellenség bizonyo-
 san megveretett volna. Persze, ha ez a sok „ha“ nem lett vol-
 na: a dolgok természetesen egészen másképfolytak — volna!

Az utóbbi északi háboru azonban oly megrázó katasztróphával végződött: hogy minden embernek fölnyitotta a szemét, s azon meggyőződésre juttatta ama hiu mentségek kedvelőit, hogy igen sok „ha“ van a csatateren. Bizottságok nevezettek ki, a melyeknek feladatukká tétetett¹, hogy a különböző hadnemek ujraszervezésével foglalatoskodjanak; s e bizottságok működésének első eredményét egy hadtörvényi javaslat képezi, a mely szerint az ausztriai hadsereg jövőre: 1) A sorkatonaságra, 2) az első, 3) a második tartalékra, és 4) az ugynevezett népfölkelésre (Volksaufgebot) fogna felosztatni, mely utolsó háborus időkben azon tartományokban állittatnék föl, a melyeket az ellenség fenyeget, békében pedig azokban és akkor, a hol és a midőn a belső rend s biztosság kívánja. A katonakötelezettség e törvényterv szerint a 18-ik évtől a 45-ikig tartana, mely időtartamból 6 évet a sorkatonaságnál kellene tölteni három esztendei tényleges szolgálati idővel, 3 évet az első, 3-at a második tartaléknál, és végre a többit a népfölkelésnél. A kellő testhosszmérték minden korosztálynál 59 hüvelykre szállittatnék le 60-ról, illetőleg 61-ről, s a hadseregbe való belépés kötelessége hét évről háromra, — úgy, hogy az a 23-dik életévre következő első januáriussal fogna megszűnni. Az általános hadkötelezettség elve ellenben kimondatnék, a helyettesítésnek csupán azon egyetlen esete engedtetvén meg kivételképen, hogy a testvér testvére helyett beállhat. A 3-dik pont után, a melyik meghatározza, hogy a három uj korosztály összes alkalmas hadkötelezettjei föltétlenül besorozandók a hadseregbe, míg az azelőtti hét korosztályból az 1858-iki hadkiegészítő rendelet 5-ik §-a értelmében voltaképen csak a két első, és csak igen kivételesen még a két utolsó korosztály szólittathatott zászló alá a szükséglett

hadmennyeiség fedezésére: az általános hadkötelezettség szigorú megvalósítására lehetne következtetni; — hogy azonban mint áll ez a valóságban: később fogjuk kimagyarázni.

Az új hadtörvényi javaslattal egyidejűleg jelent meg múlt év december 28-kán egy császári rendelet, mely amazt, lényegesebb pontjainak a régi hadsereg kiegészítő törvénybe való bevonásával mindjárt anticipálta, hogy az általános hadkötelezettség azonnali tényleges keresztülvitelét, vagy inkább ezen elvnek lehető legnagyobb mértékbeni kizsákmányolását — fenntartván az országok képviselői számára alkotmányos uton törtéendő utólagos tárgyalását ezen tervezetnek — oktroyálás útján lehetővé tegye. Ezen intézkedés azon sürgető szükséggel indokoltatott, a mely parancsolja, hogy a birodalom haderejét — hogy bármily eshetőség készen találja az államot — meg kell erősíteni. Az idők valóban elég komolyak arra, hogy az ily kényszerítő szükségre való utalást jogosultnak lássuk; s ezért országgyűlésünk is — miután ő Felsége ama rendeletet Magyarországára nézve hatályon kívül helyezé — nem vonakodott a rendkívül bonyolult európai viszonyok méltó tekintetbevételével, a kivánt 48,000 újonczot a hadsereg-ügy végleges alkotmányos eldöntése előtt is megszavazni. A meny nyiben tehát az első pillanatra csak arról volt szó, hogy a szükségelt nagyobb számú hadilleték biztosíttassék: ennek a birodalom mindkét felében elégtételtetett volna, — de tekintsük csak meg kissé közelebbről az osztrák védrendszert törvénytervet.

XI.

Az osztrák védrendszert törvénytervben a haderők felosztása ugyan analog volna a poroszokéval: azonban

tagjainak minémütsége és feladata lényegesen különböző. Hogy mi nem akarjuk Ausztriában úgy behozni a honvérendszert, a mint az Poroszországban 50 év óta kifejldött, s nem is ajánljuk a maga teljes kiterjedettségében — azt tudják olvasóink. Ezért jelöltük mi már ezelőtt egy évvel is a haderő első tagjaiul a sorkatonaságot és a tartalékot, úgy, hogy tartalék-hadunk bizonyos meghatározott mennyisége a sorkatonasággal együtt képezze a működő, illetőleg első és második táborzó hadsereget, s szilárd törzsrendszerre legyen alapítva. A működő hadsereg az osztrák tervezet szerint is a sorkatonaságból és az első tartalékból fogna állani, a második tartalék azonban — mely ily felosztás mellett alkalmasan a második fölkeltségi porosz honvédség hivatásának fogna megfelelni — hasonlókép kivitethetik a birodalom határaiból. Utoljára ez ellen sem szólhatnánk még, ha a sorkatonaság és mindkét tartalékosztály ereje egyenlő lenne azzal, a mely az erőknek a rendszer minden tagja közti egyforma megosztása mellett létrejön, a mely tagok utolsójának kell a jól szervezett véderőt alkotnia: ez azonban itt nem úgy van. Egy sored jelenleg négy zászlóaljból és egy depotosztályból áll; mindakét tartalékból két zászlóalj alakittatik: úgy e szervezetből hat zászlóalj áll elő. Miután a tartalékoknak nem fognak fennálló törzseik lenni, a mint mi akarnók a tartalék ezredeknél: úgy a tartalékosok hasonló viszonyban vannak, mint azelőtt, s a tartalékhadak mozgósítása is mindazon nehézségekkel fog járni, mint annakelőtte háboruk idején az új csapat-alakítások. Más hátrány még az, hogy az ezredek ismét olyan nehézkesekké lesznek, úgy adminisztratív, mint taktikai szempontból, mint az 1859-iki háboru utánig, a mikor e nehézkesség elhárítását a zászlóaljok létszámának kisebbitése által vélték elérhetni. Az önálló

tactikai szervezet nélküli tartalékhad — képtelenség. Az új hadi törvénytervben érintőlegesen szó volt egy kiegészítési-kerületi ezredről: de úgy látszik, hogy evvel meg felhagytak, miután a legújabbán közzétett tactikai felosztásban zászlóaljok állítása forog szóban. — Az egész szervezési tervből kitűnik, hogy legközelebb csak oda törekednek, hogy háboru esetére nagy sorkatonaságból álló hadseregük legyen. E között s a vélt véderő: a népfölkelés között semmi érintkezési pont nincsen. Ez utóbbi oly emberekből fogna állani, a kik szükség esetében mindennapi szokott ruháikban fognának összecsoportozni, és akkor gyalog és lovas századokba beosztatni, hogy az országot védjék.

Mit várhatni oly emberektől, a kik nem állanak a katonai összeköttetésben, nincsenek egyenruházva és kellelőleg fölfegyverezve, és csak nagyjában fegyelmezvők: tapasztalásból tudhatjuk. A legtöbb esetben az első ágyudörrenés szétrebbenti az ily hadat, s a nélkül, hogy az ellenségtől a legtávolabbról is üldöztetnének, hihetetlen gyorsaságot fejtenek ki a futásban. Azonban Ausztriának nem ily képzelt, hanem valódi védelmi erőre van szüksége. Hadseregének pedig mindenekfölött értelmi erőben kell gyarapodnia, — s ezt fogná neki megadni most az általános hadkötelezettség. De hogy is áll evvel a dolog?

Az általános hadkötelezettség kihirdetésével egyidejűleg megadatott a jel az általános megváltásra is, melynek idejét a hadügyminiszterium engedélye még meghosszabbítá, sőt még kis gyermekekre is kiterjeszté, eltekintve attól, hogy a társadalom egész osztályaira csak azon könnyen elviselhető kötelezettség rovatott különben is, hogy az első három szolgálati évben csupán öt—öt heti gyakorlatokra kellend begyűlteniök, s aztán tartós

szabadságra-bocsáttatással az egészsztl szépen mentek lehetnek. — A helyettesítés — mondá a javaslat — meg nem engedtetik: utólagosan azonban kivételesen ezuttal mégis megengedtetett. Az általános fölfegyverzés csak a népfölkelésnél alkalmaztatik, és hogy az itt könnyen elviselhető, ez intézmény természetéből folyik. Az egy évi önkénytesek azzal az egy esztendei hadszolgálatl megszabadulnak, ha tartalékbeli tisztek lenni nem akarnak, a mikor aztán leteszik a tiszti vizsgát, s három éven át részt kell venniök az őszi hadgyakorlatokban.

Az értelmiség a hadseregben e módszer mellett is bizony még jó ideig nagyon kevésbé fogna gyarapodni. Ez a törvényjavaslat igen nehéz közeledés a jobb felé; a hadkötelezettnek béke idején kétségtelentül némi könnyebbséget nyujt: de más részről, a sorkatonaságból álló hadsereget a harczképes erők nagy kizsákmányolása által oly magas számura emeli, hogy azt Ausztria finaciális és nemzetgazdaszati állapotai meg nem bírják. És ezáltal a régi bajok aligha fognak elhárittatni, és a hadsereg továbbra is nélkülözni fogja a mire a mult év keserü tapasztalatai után oly annyira szüksége van, nélkülözni fogja azon támaszt, melyet a népszerű védintézményben kellene birnia.

XII.

A jó védrendszer minden határozmányának szem előtt kell tartania a katonai hatalom-állás czélját, a mi ismét azon követelményektől föltételeztetik, melyeket az államnak politikai hatalmi állása folytán kell tennie. Ehhez képest az oly ország hatalmának, a mely negatív politikára van utalva, a jó védelmi rendszeren kell alapulnia, mint a mi őt azon helyzetbe teszi, hogy az ide-

gen akarat magára erőszakolásának ellent képes állni, és saját területén megőrizni elhatározásainak önállóságát. Az ily állam a másoknak ellenséges követeléseit csak azon ezélből utasíthatja vissza, hogy megpróbáltassa vele azoknak támadó háboru általi kivitelét. Azonban az oly államnak, mely saját akaratát más államok ellenében, a melyek magoktartása és föllépésök által érdekeit megzavarják és veszélyeztetik, szükség esetében támadó háborulval is ki akarja vinni, s egyáltalában az europai államműködésben hathatósan szerepelni akar: az ily államnak, mondjuk, minden időben szüksége van jelentékeny activ erő kifejtésére. Már pedig valamely állam helyzete a többi hatalmasságokkal szemben leginkább attól függ: hogy benne a hadrendszernek csak egyik része van-e kellőleg kifejlődve, vagy mindkettő, tudniillik a támadó és védő erő, avagy tágasabb érdeemben a honvédelem.

Ha a hadrendszer nincs tökéletesen kifejtve e mindkét részét illetőleg: ugy még a legnagyobb állam sem érezheti biztosnak magát minden eventualitás ellen. Ausztria e tekintetben a legutóbbi háboru alkalmával ismét intő például szolgál. Hadseregének észak és dél felé homlokzatot kell vala képeznie, ütköznie két hatalmas ellenséggel, s azonban egyszersmind saját kiterjedett határai felett is mindenfelé őrt állani, erősségeit megszállva tartani, sőt még tekintélyes erőt elforgácsolni a belbéke és biztosság fenntartására is. Mindezt a különben vitéz hadseregnek kellett volna végbevinnie; s midőn az ellenség észak felől betört, s königgrätzi győzedelme után feltartóztathatlanul nyomult előre a birodalom belsejébe: sehohsem volt ellene szervezett véderő, a melylyel egyébiránt sohasem is jutott volna a dolog ennyire, mivelhogy az egész hadsereget a harcztérre lehetett volna állítani, sőt vele egyetemben működtetni a véderőt is.

Meg volt ugyan parancsolva, hogy a hadsereget minden országban kaszákkal, vasvillákkal, cséphadarókkal fegyverkezett parasztsapatok támogassák: a mi azonban szépen elmaradt, — és minálunk csak sok pénzzel, nagy fáradsággal s több hét alatt lehetett összesen két huszárszázadot (!) összeszedni önkénytesekből, a kiknek kivételkép szabad vala „honvédeknek“ nevezniök magokat, és a kik a nélkül, hogy csak lőporfüstöt is szagoltak volna, megint feloszlattattak. Az ellenség már Szent-István koronájának területét taposá, és semmi sem lesz vala képes megakadályozni őt abban, hogy egy időre minálunk is tanyát üssön s költségünkön éljen, — ha a béke megkötése rögtön be nem következik.

Magyarország, mely már országos minőségénél s harcziás népénél fogva magában egyesíti a belterji véderő minden föltételét, ama komoly pillanatokban egészen védtelenül álla: miután a hosszú ideig tartó hibás kormányzat tetterejét teljesen elzsibbasztá, s erkölcsileg tétlenségre kényszeríté. Igen komoly észleletek ezek, a melyeket nem hagyhatunk érintetlenül, midőn az új védrendszer megállapítása fogor szóban, melynek alkotásához tervezetünk alábbi vázlatával tán értékesíthető anyagot fogunk — igyekezetünk szerint — szolgáltatathatni. Mielőtt azonban e tervezet részletezésébe bocsátkoznánk: állapítsuk meg a főelveket, a melyeken a magyar védrendszernek alapulnia kell.

Ezeket im e rövid mondatba foglaljuk össze: Tökéletes egység a hadseregben; s a hadrendszer erőinek két részre: ugymint támadóra és védőre osztása, saját hivatásához képest. A támadó erő, melyet az állandó hadsereg képvisel, az országgyűlésnek a 67-es bizottmány elaborátuma alapján hozott jól megfontolt és minden oldalról alaposan indokolt

határozata értelmében ám legyen oszthatatlan: azonban a védelmi erőnek a támadótól a hadműködésekben való cooperatióon kívül ugy a honvédelem sulypontját képező kizárólagos feladatához, mint nemzeti intézményszerű egész lényéhez képest, mind szervezeti, mind igazgatási tekintetben külön választva kell lennie.

A védrendszer e mindkét rendbeli álladéka csak akkor fogja tökéletesen betöltetni saját speciális hivatását, ha 1.) a támadó erő minden irányban ugy magán viseli az egység bélyegét, hogy a közös államcélért minden akadályozó befolyásoktól menten, a legteljesebb nyomatékkal szállhat harcra; 2.) ha a védő erő szervezete olyan, hogy az mindenek fölött az ország jelentőségének, territorialis viszonyainak s nemzeti sajátságainak teljes mértékben megfelel. És ha már a két rendbeli haderő saját feladata, — nevezetesen a támadó erőé, mint tábori hadseregé, ugy a támadási, valamint a védelmi természetű háborúknál, továbbá a véderőé, mint megszálló és tartalékseregé — mind a két esetben eltér egymástól: annál élesebben mutatkozik az eltérés szervezetök különbözőségében. A véderő szervezetének ugyan a lehetőség szerint a támadó erőéhez kell alkalmaztatnia: de e két rendű haderő lényegében és alkatrészeiben mégis nemcsak hogy lesz, hanem kell is lenni lényeges különbségnek, mert különben egyik sem fogna a maga valódi feladatának megfelelni. A véderő lényegéből azon szükségesség ered, hogy organisatióját és vezetését csak az ország összes viszonyaival teljesen ismerős helyhatóságok eszközölhetik, derék, szakférfiak közreműködése mellett. Ezen alapelv, habár nem ily világosan, mindazáltal az osztrák hadi törvénytervezetben is ki van mondva az ugynevezett népfölkelés alakításánál; — s általában nem is képzelhető bármely országban is ész-

szertü védelmi erő-szervezet idegen emberek által vezetettve.

Ha most már azon kérdés eldöntése merül föl: miként alkottassék meg a mi véderőnk? mindenki előtt tisztán fog állani, hogy például oly népfölkelés, minő a kis Tyrolban czélszerűen alkalmazható: Magyarországon épen nem vétethetik tekintetbe. Egészen félreismerne az ugyanis hazánk jelentőségét — melyet neki geographiai fekvése, politikai helyzete, s a kelet országai irányábani polgárosító missiója kölesönöznek — a ki ennek honvédelmét ilyféle védő erőre akarná támasztani. Nemesak Magyarország és Ausztria: hanem a civilizált világ érdekei is követelik, hogy hazánk szilárd hadrendszerrel bírjon. Hogy a keleti háboru nincs fűlfüggesztve, csupán el van halasztva: mindenki tudja, s Magyarország képezi e harcztérnek Európára nézve legszélsebb előörsi vonalát. Ausztriának mindazon háborúkban, a melyeket újabb időkben folytatott, megvolt az a kedvezőtlen helyzete, hogy több felé frontot kelle formálnia; és előreláthatólag ezt kellend tennie ismét a legközelebbi háboruban is, a continens közepét elfoglaló fekvésénél fogva. Azért fektetünk mi különös súlyt arra, hogy tehát támadó erejét a maga egész teljében hadműködésre fordíthassa, és hogy nálunk oly ellentállni képes védelmi erő szerveztessék, a mely egy részről a támadó erő imént mondott feladatát kivihetővé tenni segítse, s más részről hazánkat oly helyzetre képesítse, hogy ez az ellenséges támadásokat erőteljesen visszaverni és hadserege támadó működéseit támogatni tudja. A védelmi erő mineműségéről, ugy, a mint az a mi viszonyainknak tökéletesen megfelel, általánosságban már szólottunk volt, midőn a haderő harmadik tagjául a honvédséget jelöltük meg; nem ragaszkodunk, egyébiránt

valami nagy nyakassággal e névhez, mely ugylátszik nem hangzik kellemesen bizonyos emberek füleiben, s szívesen helyettesítjük azt valami mással: csak az alkotandó hadállag teljesen kielégítse a harczképesség kiválalmait.

XIII.

A harczképes népesség háboru idején teljes mértékben való igénybevevésének lehetővé tételére, a hadseregbe az értelmiség bevitelére és ottani kiterjesztésére, s végre a szilárd nemzeti véderő életbe léptetésére számított hadrendszer magától érthetőleg föltételezi az általános katonakötelezettség szigoru alkalmazását. E fontos kérdést első czikkeinkben minden oldalról tizetesen átvizsgáltuk, nagy jelentőségét kiemeltük; azt hisszük tehát, átmehetünk egy más, nem kevésbé fontos tárgy fejtegetésére, nevezetesen azon életkor megállapítására, a melynél a hadszolgálati kötelezettség kezdődjék, továbbá arra, hogy ez utóbbi mennyi ideig tartó legyen? A mi az elsőt illeti, különös tekintettel kell lenni arra, hogy

1) A hadseregbe lépendő physicaillag már ki legyen fejlődve; 2) hogy katonává létele előtt elegendő ideje legyen neki magát tulajdonképeni életpályájára alaposan kiképezni.

Már pedig a 18-dik életév, a melyet az osztrák védréndszeri törvényjavaslat a hadsereghez való belépés korául határoz: e két említett föltételnek egyikét sem engedheti létesülni. Szabad legyen ugyan annak, a ki akar, már 18 éves korában is beállani: azonban mi a hadsereghez besorozandó katonaköteles honpolgárok besorozási kora szabványaul a 20-ik vagy 21-ik évet ajánlanók, mint a melyek a mondott föltételeknek jobban megfelelnek.

A mi pedig a hadszolgálati idő menyenyiségét illeti : ennek oly módon kell megállapíttatni, hogy a haza védelmére harezképes polgárai legerőteljesb férfikoruk tartamáig — de azon túl aztán ne is — közreműködjenek. Az osztrák tervezetben fölvevett szolgálati idő — a 18-ik életévtől a 45-ikig — még ugy is súlyos teher, ha az illető ezen idő legnagyobb részét mint tartalékhadbeli szabadságos, vagy honvéd tölti ki. Tulságos hosszú harczkészségben lenni — valóban nem is valami kellemes. Általános katonakötelezettséggel biró hadrendszernél azonban a tényleges hadszolgálat idejének meghatározása a fő. Nem szabad ennek hosszúnak lenni — miután a hosszas activ hadszolgálati idő, mint már ezelőtt kimutattuk volt, ily vérendszerrel nem fér össze — de igen rövidnek sem, ha azt akarjuk, hogy az illető a maga fegyverneme forgatásában jól kiképezve s a szükséges katonai oktatással ellátva lépjen át majdan a tartalékosztályba, mint ennek szabadságosa. Mert e nélkül megint csakhamar elfeled mindent, és a tartalékhad s honvédség koronkinti hadgyakorlatai sohasem fogják azt kipótolni, a mit a sorkatonaság oktatásának felületessége elhanyagolt.

A tényleges hadszolgálati idő tartama fölött már igen sokat öszcirtak és vitatkoztak. Az a fölötti vita : hogy két vagy három évi activ szolgálati idő hozassék-e be? névszerint Poroszországban, ugy a képviselőházban, mint a napi sajtó terén addig folytattatott, mig végre a három évi időtartam határoztatott el. Szükséges, hogy e fontos tárgynál kissé huzamosabban időzzünk, mivelhogy minálunk sem hiányoznak emberek — s köztük még volt katonák is — a kik azon igen téves véleményt terjesztik, hogy a katonai kiképezésre egy esz t e n d ő is elégséges. A kinek a tömeg eszéről, felfogási tehetségéről és gondolatköréről valódi fogalma van : elképzelheti, mily állapot-

ban lehet az activ szolgálati egy évét kitöltött katona ennek végén, ha meggondoljuk, hogy még az egy évből is a 60 vásár- és ünnepnapot, 40 őrjáratit napot, 30 munkanapot a hadiraktárokban való különféle fogalalatosságaira, s 30-at ordonnance-i szolgálatra, különböző katonai-hivatali és szoba-inspectiói, raktári és laboratoriumi szolgálatokra le kell számítani. ugy, hogy a katonai oktatásra s képezésre tulajdonkép csak 197 nap marad. Mindazt, a mit a katona az első évben tanult, még csak mintegy külsőleg tudja, s még minden ugy zúg, keringel a fejében, mint a malomkerék.

A sajátképi kiképezés csak a második szolgálati évben kezdődik a l a p o s a n, s vele egyetemben a katonai oktatás, nevelés is. A katona előtt az, a mit megtanult, kezd világossá lenni; feltámad benne az önérzet, lelkének szétágazott ereje összpontosulni kezd, s a nevelés befolyása egyes fegyelmi szabályok élesebb felfogásában mutatja ki magát. Megtanulja különösen érteni azt, hogy a tagok mindnyájan, egy szellem uralma alatt összeműködnek, és hogy az egész hadi gépezet egységének e szellem iránti alárendeltségből élesen ki kell tűnni. A katona megszilárdul ismereteiben, kötelességeiben. Az előőrsi szolgálat, a hadvonulási gyakorlatok, a csatározás, a táborozásban, szállásolásban, a vonulás alatt, s az egyes és a tömeges hadszolgálatban való mikénti magatartási, és más ilyféle rendszabályok az egyes szolgálatiszakoknál pl. a lőpor-, élelmiszerek-, és fogoly szállítások alkalmával stb. tanusítandó eljárást illetőleg, kezdenek előtte világosabbakká lenni, a magok valódi jelentőségében. Az iskolai oktatás, a testgyakorlatok, a célba-lövésben való tüzetesebb gyakorlatok, a nagyobb távolságokra való lövöldözések a második hadszolgálati évben új. folytonos tevékenységet és figyelmet igényelnek. A harmadik évben az addig megtanult dolog a

folytonos ismétlések által ugyszólván vérévé válik a katonának, és e mellett következnek az oktatások az egyes hadállás támadásában, és védelmében, az ágyuszlókatot illető tárgyakban, a hidászat és utászat némely ágaiban, és általában arra nézve, hogy a katona megtanulja: miként kelljen magát viselnie a hadi élet különböző eseményei közt? Ha nem venne is részt minden katona, hanem csak a tehetségesebbek, az imént előszámlált s már a speciális fegyvernemekhez tartozó hadigyakorlatokban: mégis ezeknek kiképezése előnyösen fog hatni a kevésbé hajlékonyakra és ügyetlenekre is. A ki hosszab ideig és gondosan észlelve katonáskodott: annak figyelmét bizonyosan nem kerülte ki azon tapasztalat, hogy mily előnyös hatása van e tekintetben a példaadásoknak s elbeszéléseknek.

Az eddig említettekbenl mindenki átlátandja, hogy ha a többi szolgálati intézvényeket, melyek a hadszolgálati időnek csaknem felét igénybe veszik, leszámítjuk, három év fog kívántatni a katona alapos kiképezésére. És ehhez még igen jó tiszték és altiszték kellene. Mi ehhez képest a három évi activ szolgálat időt pártoljuk, mindazáltal tekintettel lennénk a hadseregben szolgáló értelmiségre, mint a mely a katonai kiképezéssel hamarabb készen lesz, s erre nézve oly módot ajánlanánk, a mi a többi katonák iparkodására is ösztönzőleg hatna. E mód szerint a legénységet kiképezettségé fokához képest két osztályba kellene sorozni, úgy, hogy az első osztálybeliek csak két, a második osztálybeliek ellenben három évig legyenek kötelesek szolgálni a zászlók alatt. A lovasságnál és a hadtechnikai szakoknál pedig négy, illetőleg három évesre lenne megállapítandó a tényleges hadszolgálat. Ennek elteltevel a gyalogsági katona, a szerint, a mint két, vagy három évét töltötte el activ szolgálati idejének, a sorkato-

naság szabadságosai közé fogna lépni négy, illetőleg három esztendőre; a lovasságnál és technikai szakoknál pedig viszont a szerint, a mint tényleges szolgálatidejét három, vagy négy év alatt töltötte ki: három, illetőleg két esztendőre a szabadságosok közé.

A sorkatonaságnál töltött hat év után négy évet kellene tölteni a tartaléknál, és végre még négyet a honvédségnél. Ez tehát összesen tizennégy évi szolgálati időre fogna menni, a mit azonban a katona béke idején — kivéven az évenkénti rövid ideig tartó fegyvergyakorlatokat, a melyek öt polgári foglalatosságaiiban lényegesen megzavarni nem fognák — ugyszólván négy, három, illetőleg két esztendei tényleges hadszolgálattal kitöltene. Az ifju ember 22 vagy 23 éves korában már mint kiképzett katona fogna visszaadatni valódi életfeladatának, s 34 éves korában a harczkészség kötelezettsége alól is fölmentetnék, végkép letelvén hadszolgálati ideje.

XIV.

A hadszolgálati időt illetőleg még azon szabványt kell megemlítenünk, miszerint oly ifjaknak, kik a felsőbb tanintézeteket jól végezték, engedtessek meg, hogy a sorkatonasághoz egy évi szolgálati időre önkénytesekül állhassanak be, mégpedig oly móddal, hogy az ily önkénytesek magok választhassák meg azon hadesapatot a melyben szolgálni akarnak, hogy tanulmányaikat tovább folytathassák, ott tanyáztatván ezzel helyőrségül, a hol az illető tanintézet létezik. Az ily önkénytesek azonban szolgálati évök alatt se zsoldot se ellátást ne kapjanak, saját költségökön szereljék föl, s a lovasságnál lóval is lássák el magokat. Ha aztán a szükséges katonai képességeket megszerezték magoknak: mindjárt az első hónapokban

tiszteletbeli altisztekké neveztesse ki, hogy a hadi szolgálatnak megnyeressenek. Ha azonban nem vágnak a tisztekké leendő előléptetésre : szolgálatévök leteltével osztassanak be a honvédségbe altisztekül. Ellenben ha azon idő alatt leteszik a tisztjelölti és tiszti vizsgákat : fél-évi további szolgáltidő után neveztesse ki tartalékbeli vagy honvédségi tisztekké, s oly kötelezettség mellett bocsáttassanak szabadságra, hogy az első három éven át részt kell venniök a csapatok őszi hadgyakorlataiban. Az ily tiszteknek a tartalékhadhoz vagy a honvédséghez való beosztása abbéli saját kijelentésüktől függjön : ha a tábori hadsereg avagy a honvédség kapcsolatához akarnak-e ezutánra tartozni? Első esetben az ily tisztek háború idején ismét beosztathatnak tisztekül a seregredekbe : azonban ekkor tegyenek le vizsgát a magasb tiszti képzettségből. A honvédség ily tisztjei béke idején csak a főhadnagyságig mehetnek előre.

Ha az egy évi önkényesség behozatala ily rendszerint történik : úgy azon megtakarításon kívül — a mi a katonai kincstár javára az által eszközöltetik, hogy az ilyen önkénytesek magok kötelesek magokat eltartani, egyenruházni és fölszerelni — még azon nagy előnyt is nyerjük a hadszolgálatra nézve, hogy bennök a tartalék és honvédség számára jó tiszteket és altiszteket fogunk kapni. Ha ellenben az egy évi önkényesség megengedésének egyéb célja nem lenne, csupán az, hogy a harc-képes polgárság bizonyos osztályának azon lehetőség nyujtassék, hogy egy év alatt lerázhassák nyakokról a hadszolgálat egész kötelezettségét : akkor másoknak fogna kelleni e terhet helyettök súlyosabban viselni, — és a hadszolgálat az ily intézvényből semmi hasznot sem merithetne.

E tárgy vitatásánál önkénytelenül is azon kérdés tá-

mad előttünk : mi történjék az általános hadkötelezettség ténynyéválása után ama serdülő porgártársainkkal, kik a m. é. december 28-iki cs. rendelet kiadatása után circumspectus atyjaik által jó eleve kiváltattak? Hogy a szülék katonai kötelezettség alá eső fiaikat a csak nem rég fennállott politikai és katonai viszonyok közepette az eddigi osztrák hadszolgálat elől biztosítani törekedtek : azt igenis megfoghatónak találjuk ; de hogy szülék bizonyos összeg letétele által még éretlen — s voltak esetek : c s e c s e m ő — gyermekeiket oly polgári kötelesség teljesítése elől elvonják, melyet a törvényhozás később előreláthatólag valamennyi állampolgárra nézve kötelezőnek fog határozni : ez oly dolog, melyet mi nem értünk, és a mit a világnak egy parlamentje sem engedhet meg. Azonban mégis ezen apák fizettek fiaikért, és ha általában elfogadható lenne is az, hogy e fiak ifjakká növekedve, majdan szégyenleni fogják a haza védelmezésének közkötelessége alól magokat kivonni : mindazáltal a hadi szolgálatra kényszeríteni mégsem lehetend őket, mielőtt törvényhozási uton el nem intéztetik : mi történjék e tömeges kiváltások ügyében? A leghelyesebb és legokosabb mód úgy az össznépeesség mint a hadsereg érdekében mindenestre az volna, hogy e kiváltások megsemmisíttessenek, s a szülék pénze visszaadassék. Azonban maga ez a hallatlan kiváltási intézkedés is arra emlékeztet bennünke hogy — n i n c s p é n z ! Mi történjék tehát? Ha egy vagy két kiváltott nemzedék erejét nem lehet az államnak nélkülözni : úgy nem marad egyéb hátra, mint e megváltottakkal a franciaországi mód szerint bánni, azaz az ország védelmi erejében való szolgálatra kötelezni őket. Ha az oly francziáknak, a kik mint felnőttek váltották meg magokat, most a mozgó nemzetűrségben kell szolgálniok : úgy a minálunk idejekorán kiváltott gyermekek is szol-

gálhatnak — mihelyt az erre alkalmas kort elérik — a honvédségnél. Csak egy tekintetet kell vetnünk ama követelésekre a melyek Magyarország haderejét illetőleg 1850 óta tételnek, és a melyek szelidebb formák között még emelkedni fognak: s meggyőződünk, hogy a nemzet harczképes fiaira a legnagyobb mértékben szükség van. 1848-ig Magyar- és Erdélyország az ausztriai hadsereghez 15 seregre — mindeniket 3 zászlóaljával számítva — s 12 huszárezredet adott, a tüzérséghez és a többi technikai hadszákokhoz semmit. Azóta a magyar gyalog seregre száma 42-re szaporított, mindegyiket 4 zászlóaljával és egy hadfogadói divízióval számítván béke idején, s háború idején 6 zászlóaljával; a huszárezredek is szaporítottak kettővel, most 14 van. Mindezen kívül Magyarország jelentékeny hadilletéket ad a tüzérséghez, a vadász-zászlóaljához és tábori szekereszethez, az utász-, mérnök- és egészségügyi csapatokhoz. Ezt jövő cikkünkben, a hadsereg taktikai felosztásánál, számok által is bővebben kimutatandjuk.

A fennálló osztrák hadseregbe hazánk által adott és adódó ezen hadilleték növekedése e hadsereg aránytalan szám-emelkedésével járt karöltve, a mi ismét Ausztriának úgy befelé, mint kifelé csak ély biztonlétéből s az ebből folyó háborúból eredt. Ennek szilárd véderő alkotása mellett természetesen a támadó erővel megfelelő arányba kell hozatni. Mihelyt a törzsrendszer életbe lép: azon teher, mely a tulságos nagy hadilleték kiállítása által hazánkra sulyosodik, béke idején azonnal meg fog ugyan szünni: azonban helyette háború idején az ország haderejének még nagyobb megfeszítésére lesz szükség. Ily körülmények között a folyó év elején történt tömeges gyermekkiváltásokat nem lehet hallgatagon mellőzni. Országgyűlésnek feladatai közé fog tartozni a kormány ál-

tal előterjesztendő haditörvény-javaslat vitatása alkalmával e tárgyat is kellőleg megfontolni. Ha ez nem történik : később talán azt lesznek az illetők kénytelenek tapasztalni, hogy fiaink ezreinek kellend majd vérüket az áldozatra viinni, s éppen a társadalom oly rétegének gyermekei helyett, a kik igen jól értik minden alkalomnak — minthogy jól értették az ez évi általános kiválthatásnak is — saját javukra való kizsákmányolását. Ezt ugyan végre is senkitől sem lehet rossz néven venni, — de ha oly elv megvalósítása forog szóban, mely hadsereg-ügyünk kifejlődésére oly roppant fontosságú, s azon kötelességet magában hordja, hogy egy ép-kéz láb férfi se vonja ki magát a hadi szolgálat alól : úgy mindenekelőtt azt kell jól megfontolni, vajjon megengedhető-e, hogy a pénzadó mellett a véradót is kizárólag csak a szegényebb néposztályok fizessék, továbbá, hogy a társadalom bizonyos rétegeinek elpuhulása rendszeresen előmozdittassék?!

XV.

Miután a hadszolgálat idejére nézve megtettük a magunk indítványát: megkísértjük haderőnk béke és háboru idején leendő nagyságának megállapítását. Ennek a dolog rendi szerint a népesség számával helyes arányban kell állani. A honvédrendszerrel egybekötött törzshadsereg eszméje elfogadásánál azonban — a mely kisebb államokat is képessé tesz háboru esetére aránylag sokkal nagyobb ellentállási erő kifejtésére, míg béke idején a katonakötelezett polgárokat kiméli — eme szabálytól az eltérés nemcsak hogy megengedhető: sőt szükséges is.

Haderőnk nagyságának megállapításánál két dolgot

kell szemünk előtt tartanunk, u. m. először azon hadilleték számát, a melyet mi a közös támadó, — másodsor azét, a melyet a védő-erőhöz adunk és állítunk. Ha ez — mint az általunk ajánlott hadrendszer is kívánja — egyszerű mindenkorra, vagyis inkább hosszabb időre történik: akkor a hadseregkiegészítési kérdés alkotmányos kezelése is könnyű leend. Ha azonban most már legközelebb-ről arról lesz szó, hogy rendes (regularis) hadilletékünk nagysága állapíttassék meg: a tényleg létező viszonyokat, magától értetik, nem ignorálhatjuk, sőt számításainkat, a mennyire lehet, össze kell azokkal egyeztetnünk.

Hogy az osztrák hadsereg számaránya az utóbbi tizennyolcz év alatt miért emelkedett oly aránytalanul nagyra: okait már fejtegettük. De ha a mindennemű védőerő hiánya és a többi európai nagy hagsereg növekedése az osztrák hadseregnek — s következőleg az általunk ehhez adott hadilletéknek — növekedését szintén szükségessé tette is: mindazáltal ennek szaporítása még mindig túlzottan nagy vala. Ez hiba volt, de még nagyobb hiba volt az, hogy e sokszámu hadsereg legnagyobb részét béke idején is zászlók alatt tartották s ideoda masiroztatták, a mik által pészügyileg és nemzetgazdászatiilag tönkre jutottunk.

Máskép leend a dolog, ha a honvédrendszeres törzshadsereg elfogadtatik. A támadó erő nemcsak hogy nem fog azáltal gyengítettetni, hogy a védőerőhöz való helyes arányának helyreállításához képest száma szerint kissé lejjebb szállíttatik: sőt teljesmértvű rendelkezhetés alá való állítása által — a melyet a belszolgálatnak a védőerő általi teljes átvétele folytán érend el a táborig hadműködésre nézve — még tetemesen megerősítettik is, s ehhez a védőerőben hatalmas támaszpontot is bir.

Mielőtt mind a kétféle haderő nagyságáról tüzeteseb-

ben szólanánk: egy tekintetet akarunk vetni azon hadilletékre, a melyet Magyarországnak az új osztrák hadtervezet s a legközelebb kiadott új taktikai felosztás szerint kellene adnia.

Ha meggondoljuk, hogy a magyar ezredek azelőtt négy-négy zászlóaljból, minden zászlóaljat hat századdal számítva — állottak, s ehárom zászlóalj háboru idején hatra emeltethetett, továbbá, hogy jelenleg a zászlóaljak — ideértve az első és második tartalék zászlóaljait is — egy-egy ezredben hatra határozottattak, négy-négy századjával: úgy az arány most kedvezőbb volna, — ha a legújabb időben felosztott négy velencei ezredet is nem Magyarországnak kellene kiállitania. Hadilletékünk száma háboru idején most ennyiből fogna állani: 42 serezed négy-négy zászlóaljjal, s egy zászlóaljban négy századdal, úgy, hogy egy ily zászlóalj 800

emberből áll	134,400	ember
42 hadfogadó-helyi (depot) osztály	8,734	„
42 első tartalékbeli zászlóalj	33,600	„
42 második tartalékbeli zászlóalj	33,600	„
14 huszárezred	14,000	„
a tüzérségnél körülbelől	1,000	„
az utászati, hidászati és szekerészeti csapatoknál, a vadász- és egészségügyi csapatoknál körülbelől	10,000	„

Összesen, tehát 234.734 „

És ez koránt sincs tulságosan számítva. Ime ennyi katonából áll az osztrák hadseregben Magyarország illetéke hadi lábon, a melyhez még a 14. végőrezredet is hozzá kell számítanunk, melyek pedig háboru idején hat-hat zászlóaljból állanak s összesen 60,000 embert tesznek.

Az osztrák szervezeti hadmennyiség szerint Magyar- és Erdélyország lakosságának két száztőlja igénybe vétetnék a hadi szolgálatra. Ebből háboru esetében több mint egy harmadrésznek az erősségek őrizetére és helyőrségekkül kellene alkalmaztatni, e rész tehát a működő hadseregből leszámítandó lenne; s ha védelmi háborut kellene folytatnunk: ismét az oly jelentékeny nemzeti véderő nélkül volnánk, úgy hogy az ország és a birodalom sorsa, mint tavaly, megint kizárólag a rendes hadsereg kezébe volna letéve, a melynek erejét mindenfelé szét kellene forgácsolnia. Nem tudjuk, miként vélekednek sorsunk intézői a jelenlegi európai helyzetről: azonban ez utóbbit mi és velünk együtt ezer meg ezer közönséges ember fia, igen komolynak tartjuk, s erősen meg vagyunk arról győződve, hogy nem fogunk kikerülhetni egy nagy harczot, a melyben épen nekünk leendő feladatunk amaz ellenség ellen az első sorban küzdeni, a mely az előtt 18 évvel nem Ausztria hasznára tapodta honi téreinket. Ha nem esalódunk: már most osztogatják Moszkvában a szerepeket.

Nekünk minden körülmény között oda kell működnünk, hogy az események ne találjanak bennünket a jogosulatlan bizakodás tétlen álmába merülve, ne találjanak készen letlenül. Ezt a közbiztonság megköveteli. Az idő halad és int: használjuk fel! Tekintélyes támadó erő mellett a birodalom minden egyes országában, ezek sajátságainak megfelelő védelmi erőt kell teremteni.

A mi a magyar korona alá tartozó országokat illeti: arra nézve már kimodtuk nézetünket, hogy itt a honvédség felállítását ajánljuk; azonban ismételjük: mi nem annyira e névhez, hanem magához az intézményhez ragaszkodunk, — ám nevezzék akár minek, csakhogy szervezete analog legyen. Lehetne — a honvéd névtől retteggők kedvéért — e védelmi erőt például „magyar tar-

találék hadsereg"-nek is nevezni, vagy a hogy tetszik. Taktikai felosztását illetőleg mi úgy pénzügyi szempontokból — nevezetesen a költséges ezredtörzsek (Regimentsstabe) kikerülése végett — mint a nagyobb mozgékony-ság kedvéért is — a melylyel ily hadaknak birni kell — nem a sor- és tartalékkatonaságnál szokásos ezredi, — hanem a zászlóalj-formatiót ajánlanók. A hadrend-szer mindkétféle ereje közti helyes arány helyreállítása végett a seregzredek negyedik zászlóaljainak, továbbá a depot-osztályoknak fel kellene oszlattatniok, miuthogy a tartalék ezredeknek törzseik (cadres) által béke idejében is fennállása folytán, fölöslegessé válnának. Magyarország támadó ereje ehhez képest hadi lábon így fogna állani:

Három-három 800 emberes zászlóaljból álló magyar- és erdélyországi 42 seregzred	100,800 ember.
Két-két 800 emberes zászlóaljból álló 42 tartalékezred	67,200 „
Hat-hat századból álló — a depot-századot is beleértve — 14 magyar huszárezred	14,000 „
Tüzérség és technikai szakokok	5,000 „
Három-három 800 emberes zászlóaljból álló 14 horvát-, tót- és dalmátországi s a felosztalandó *) katonai intézményű végőrvidéki ezred	33,600 „
Két-két 800 emberes zászlóaljból álló 14 tartalékezred	22,400 „

Összesen: 243,800 ember.

*) A hatőrvidék intézménye, mely az egykor oly hatalmas Törökország ellen állítatott fel, mai nap annál kevésbé szükséges hogy fentartassék, minthogy az utolsó hadjáratokban kitűnt, hogy a hatőrezredek katonai becsben igen nagyon alászállottak. Ez okból javaslatba hozzuk azok felosztását, mi a hatőrök polgári egyenlősítése érdekében is kívánatos, s ajánljuk ott is a seregzredek felállítását.

Ennyi lenne tehát a magyar korona országainak a tábori hadsereghez adandó illetéke. Védelmi ereje pedig így következne:

84 zászlóalj honvéd, 800 emberével . . .	69,200 ember
20 honvéd-huszárezred hat századjával . . .	16,000 „
10 zászlóalj honvéd-vadász	8,000 „
Tüzérség és technikai szakok	12,000 „

A honvédség összege . . . . . 105,200 „

És így az egész haderő összege 349,000 ember. Ez fel fogna osztva lenni a 157,200 emberből álló rendes katonaságbeli hadilletékre; a 89,600 embernyi tartalékra, mely csak háboru idején szólíttatnék zászlók alá, s a hadfogadó kerületekben dislocáltatnék; végre a 105,200-nyi honvédségre.

Békelábon pedig állna a hadsereg:

42 magyar- és erdélyországi serezből, egy-egy ezredre 3 zászlóaljat, egy- egy zászlóaljra 300 embert szá- mitva	37,800 ember
14 huszárezredből, a depot-századdal együtt 600 emberével véve egy ez- redet	8,400 „
Tüzérség és technikai szakok	2,000 „
14 horvát-, tót- és dalmátországi sere- zredből, szintén 3 zászlóaljat számít- ván egy-egy ezredre s 300 embert egy-egy zászlóaljra	10,800 „
a sorkatonaság összesen	59,000 ember
56 ezred tartalék törzse, 200—200 em- berrel véve	10,400 „
az összes haderő békelábon	69,400 ember.

A honvédszászlóaljkból, béke idején csak a törzsek — a zászlóaljat illető mindenféle ügyekről való gondoskodás és azoknak evidentiában tartása végett — továbbá néhány altiszt és bizonyos számú közkatonák, a melyeknek a szegényebb osztályokból valók közül mindig fognak találkozni a raktárakban lévő fegyverek és fölszerelési készletek gondviselésére — lennének a hadszolgálatban megtartandók.

Azon 349,000 emberrel, a melyet a magyar korona országai állítanak ki háború idején : még nem annak netovábbját jeleztük, a mennyit ez országok képesek lennének szükség esetében kiállítani. Sokkal többre kiterjedhet még ezeknek hadi ereje ; nevezetesen kivált a védelmi erő még jelentékenyen növelhető volna : azonban mi hozzávetéseinkben mérsékelt arányt akaránk tartani.

A hadesapatok elhelyezésére nézve már szólottunk. Ehhez képest az egyazon hadfogadó kerületbe tartozó sor- és tartalékezredek a két önálló honvédszászlóaljjal együtt — melyek a legénység áttétele által a két előbbiből egészítettnek ki — béke idején egy dandárt képeznének, háború idejében azonban a honvédszászlóaljak önálló dandárokba és osztályokba fognának sorakozni. Legfőbb hatóságuk ezeknek a honvédelmi miniszterium lenne, a mely a tartalékezredek gyors mozgosításáról is fogna gondoskodni. Az egész hadsereg területi osztályokra volna felosztandó, mely osztályok teljes administratív hatáskörrel bírnának ; a főhadparancsnokságok, az ő költséges és nehézkes igazgatási módjukkal, eltörörendők, s a nagyobb országok hadai, valamint több kisebb országokéi csoportosítva, vezérlet és vezénylet tekintetéből egy-egy magasb állású főtábornok parancsnoksága alá állítandók lennének, mint Franciaországban.

XVI.

A czélszerű népnevelés nemesak alapja egy nemzet szellemi fejlődésének, anyagi jóléte emelésének és előmozdításának : hanem egyszersmind oly hadsereg képzésének is, a mint azt az újabb kor követeli. A honszeretet s jól kifejlett nemzeti érzelem — mint ezt katonáinkról tudjuk — hathatós emeltyűk, s képesek a sereget rendkívüli tettekre buzdítani ; de van oly öntudat, melyet a honszeretettel együtt becsapegetni nem lehet, hanem az a művelődéssel jön meg, mely a nemzetiséget értelmi tulajdonságaival kiegészíti, s minden esetekben nyomatékos hatást gyakorol. Átható népnevelés nélkül nem lehet oly hadseregre szert tenni, melynek katonái a valódi öntudattól áthatva a szellemi önműködés azon fokát képesek volnának kifejteni, mint azt a jelenlegi hadviselés megkívánja. De a mi még annál is rosszabb, az ezredek összetartó anyagát képező jó és elégséges altisztekre sem lehet szert tenni. — Figyelembe kell tehát venni az elhanyagolt népnevelés eddigi mulasztását, s a jövőről gondoskodva lesz. E nyomatékos tárgyat katonai szempontból is nem tudjuk eléggé ajánlani a mélyen tisztelt oktatásügyi minister urnak. Nem volna felesleges, ha a magasabb és kisebb iskolákban is helyel-közzel katonai tudományok és tárgyakról tartatnának felolvasások, a nélkül azonban, hogy ezek kötelezők lennének. Ez már néhány államban történik is, például Olaszországban, hol a tanuló ifjúsággal vasárnapokon hadgyakorlatok is tartatnak, a mi igen nagy nyeremény a jelen civilizált korban, melyben minden szellemi erőfeszítés arra fordítatik : hogyan lehessen a legjobb öldöklő eszközöket kitalálni, s memél több embert katonai egyenruhába bujtatni; szóval oly időket élünk, a melyekben az ütlegezésekből egyhamar ki nem bontakozunk. Kétszeres

okunk van tehát nekünk is ugyan azt tenntnk, míg ez más-kép nem lesz, hacsak önlétünket feláldozni nem akarjuk. Szükséges tehát, hogy a közoktatási miniszter ur a had-ügynek e tekintetben is segédkezet nyújtson; különösen ajánljuk e mélyen tisztelt miniszterünknek, hogy az ifjúságnak necsak szellemi, hanem testi fejlődését is figyelemmel kísérje. Minden testgyakorlatok, mint a tornázás, úszás, vívás, stb. az iskolákban kötelező tantárgyakul legyenek tekintendők. Ha e két általunk érintett irányban megtörténik a mi szükséges: akkor hadköteles polgáraink később némi előismeretekkel s a testi mozgékonyság bizonyos fokával lépnek be a hadseregbe, a hol így katonai kiképezésükkel is gyorsabban elkészülnek, s illetőleg szolgálati idejüket is hamarább bevégezik. — De mit mondjunk tisztjeinkről? 1849 óta a nemesség a hadi szolgálattól visszavonul; a katonai schematizmusban csak itt ott lehet egy-egy jó hangzású magyar névre akadni, s egészben véve is intelligentiánk az osztrák tisztikar soraiban igen gyéren lévén képviselve: szegény katonáink idegen tisztek alatt kénytelenek szolgálni, a kik velök beszélui sem tudnak, s a legtöbb esetben a magyar nyelvet sajátjukká tenni nem is iparkodnak. Sőt vannak közöttük sokan, a kik azért boszankodnak, hogy az ő kényelmük tekintetéből a közkatona az ő nyelvüket megtanulni nem iparkodik, s ezért a helyett hogy saját füleiken töltenék, a közkatona fülein töltik boszszujokat. Hogyan gerjeszthetne azután a katonáival közlekedni sem tudó tiszt maga irányában szeretetet és bizalmat? és mily mérvben szenved a szolgálat ily természetellenes körölmények között! A legjobb esetben az ilyen tiszt csak tolmácsoló altiszt által beszélhet katonáival, s ha ily altiszttel esetleg nem rendelkezhetik, megszűnik minden parancsa is. Erre egy kirivó példát az 1859-ik hadjáratból felhozni el nem mulaszthatunk: ugyanis egy

34-ik seregrebeli százados két századdal lévén őrszemlére kiküldve, ez ismét egy főhadnagyot (valami német grófot) rendelt 1 káplárral és 6 közvitézzel nehányszáz lépésnyire előre, további szemlélés végett, azon meghagyással, hogy onnan a káplárt két közvitézzel egy közel fekvő kápolnáig küldje előre. De a szemlést eredményéről jelentés helyett, félóra múlva visszajött a káplár a kapitányhoz azon jelentéssel, miszerint ő a főhadnagy ur parancsát nem érti, s érthető parancsot kér a kapitány urtól. Erre a kapitány kénytelen volt egy magyarul s németül tudó izraelita közkatonát tolmácsul előre küldeni a főhadnagyhoz, a káplár kíséretében! Ily esetek jönnek tehát elő hadjáratok alkalmával, a hol egy jelentés késedelmes megérkezése, egy érthetetlen parancs, s kiválólag a katonáivali érzékelési képtelenség szerfelett nagy veszélyt okozhatnak! De az ezredben divatozó nyelv tudatlansága a tisztek részéről nemcsak a szolgálat nagy hátrányára terjed ki, hanem a katonáknak minden egyes viszonyaira is.

E tekintetben is szolgálhatunk egy élő példával. Az 5-ik gyalog seregreben, mely a felosztott 1-ső székely határőr-ezredből alakított, a lefolyt évtized elején nem kevesebb mint 26 tisztet szolgált, kik mindannyian a német tizenkettedrét államokból valók voltak; — ezek között volt egy kapitány is, kinek kezelő őrmestere ugyan gácsországi születés vala, de a magyar nyelvet meglehetősen megtanulta; e nyelvismeretét azonban gyakorta becsstelen czélokra használá fel kapitánya irányában. Ezen őrmester ugyanis a közemberektől pénzt csikart ki azon ürügy alatt, hogy részükre a kapitánytól majd szabadságot eszközölni sikerült is, — két katona mindazáltal nem nyerhetvén az őrmester kezeibe lefizetett díjuk daczára is

szabadságot, jelentették magukat, hogy rapportra a kapitány úr eleibe kívánnak vezetetni; elővezettétvén, a kapitánynak anyanyelvökön (magyarul) adták elő panaszukat. Mit akaraak ezen emberek? kérdé a kapitány az őrmestert. „Egy pár uj bakancstalpat“ volt a felelet; mondja meg ön e suhanczoknak — jegyzé meg a kapitány német nyelven, hogy csak nem rég kaptak uj talpakat, s hogy lehuatom őket, ha rövid idő alatt ismét ezen kérésükkel fognak nekem alkalmatlankodni. Az őrmester a katonáknak oda magyarázta a kapitány e megjegyzését, hogy kéreelmük alaptalan és nem teljesíthető; — a katonák azonban ezen válaszzsal meg nem elégedvén, újra kétszer is jelentették magukat rapportra a kapitány eleibe, s midőn magukat harmadszor is, daczára a kétszeri elutasításnak, elővezettették volna: a kapitány bosszankodva makaességükön, mindegyikükre 25 botot rendelt, azon hiedelemben, hogy ismét talpakért alkalmatlankodnak. Esetleg azonban ezen rapport alkalmával a két botra-ítélt katona szerencséjére jelen volt a század főhadnagya P. úr is, ki mint született magyar, a nyelvet tökéletesen bírta, s az ablakon kinézve, az őrmester sajátságos tolmácsolását hallotta, — minek folytán a kapitányt figyelmezteté, hogy fontolná meg milyen büntetést szabott ezen katonákra, s hogy őrmestere semmirekellő haszontalan ember, mert itt nem bakancstalpakról, hanem egészen másról van szó. — Erre eleinte a kapitány azzal akarta tudatlanságát szégyenlétében tarkargatni, hogy őrmestere becsületeért erélyesen lépett fel: de a főhadnagy még inkább élére állítván a dolgot, ismét előhivatott az őrmester, s nem lévén már kibuvó ajtaja, gaztettét elismerte, és hadi törvényszék eleibe állítatván, gazságáért lakolt. Ez csak azon számtalan esetek egyike, melyek az ezredben divatozó nyelv tudatlanságából ered-

vén, tudunkra jutottak. A bécsi hadügyminiszterium ezen fontos ügyre újabb időben nagyobb figyelmet fordítván, oly rendeletet bocsátott ki, melynek még egy Mezzofanti-féle nyelvészi talentom sem volna képes megfelelni: t. i. „minden tiszt az ezredben divatozó nyelvet 6 hét alatt köteles megtanulni.“ Feltéve, hogy sok oly tiszt található, a ki aránylag rövid idő alatt az ezredi nyelvet megtanulja: azért az ily idegen nemzetiségű tiszt még sem fogja soha annyira megismerni katonái jellemét, nemzetiségi tulajdonságait és szokásait, mint saját nemzeti-ségebeli tisztje, s belőle oly előljáró soha sem lesz, mint az utóbbiból. Azonban honnan vegyünk jelenleg magyar ezredeink részére tiszteket elégséges számban? Miután az álló hadsereg egysége kimondatott: annál fogva annak vezénylete- és vezérletére nézve szavunk síncsen, ellenben fenn kell tartanunk befolyásunkat ezredeink belső lényegére nézve. — A honvédelmi miniszterium feladata leendő minde- nek előtt oda működni, hogy a szolgálat összérdekében a tisztek között esere történjék, t. i. a német ezredekben szolgáló magyar tisztek helyeztessenek át magyar, úgy viszont a magyar ezredekben német tisztek a német ezredbe, a mi úgy hisszük, igen szerény kívánság. De a fokozott szükséglet miatt ezen tisztekkel koránt sem fogjuk beérni. Szükséges tehát oly eszközökről gondoskodnunk, melyek alkalmasak intelligenciánkat a hadseregbeli szolgálatra ismét tartósan megnyerni; s használható magasabb miveltségű tiszteket kell hogy képezzünk, a minek elérésére nem sok, hanem csak egy, legfeljebb két czélszerű magasabb katonai intézetre van szükségünk. Oda kell tehát működnünk, hogy a katonai kincstár által magának elsajátított s katonai kórházúl átalakított Ludoviceum ismét eredetben meghatározott valódi céljaira forditassék. Ez is, úgy véljük, igen szerény kívánság, melynek teljesültén mindnyá-

jan örülnénk. Hogy a magyar testőrsereg, mely ennek-
előtte sok derék tisztet szolgáltatott az ezredekhez, nem
a régi lábra állítatik újból vissza : azt valóban csak saj-
nálni lehet.

* * *

Minekelőtte ezikkeink jelen sorozatát befejeznők : még
azon megjegyzésre éreztük magunkat indítatva, hogy
minden javaslatunk azon alapon nyugszik, melyet ismét
helyreállított, kellőleg kifejtett és meggyökererezett alkot-
mányunk szolgált; mert magától értetik, hogy csak is
alkotmányos állam lehet talpköve az ily
védrendszernek.

DE BALLAGI GÉZA.